

Kosmopoliitteja keikareita ja erehtyneitä elostelijoita

Queerit teemat *Tulenkantajat*-lehdessä vuosina 1928–1930

Sasu Perkinen

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Helmikuu 2026

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia

Sasu Perkinen

Kosmopoliitteja keikareita ja erehtyneitä elostelijoita. Queerit teemat Tulenkantajat-lehdessä vuosina 1928–1930

Sivumäärät: 37

Tutkin kandidaatintutkielmassani queereja teemoja *Tulenkantajat*-lehdessä vuosina 1928–1930. Queer määrittyy tutkielmassani sukupuoli- ja seksuaalirajojen haastamisena ja avartamisena. Tutkielman keskiössä ovat ilmiöt, mielikuvat ja henkilöt, joita lehdessä liitetään queeriuteen. Tarkastelen aihetta queer-, sukupuoli- ja kulttuurihistoriallista näkökulmista. Tutkielmani asettuu aiemman tulenkantajiin kohdistuneen sukupuolihistoriallisen tutkimuksen jatkeeksi ja avartaa käsitystä kulttuurilehtien merkityksestä queerin esiintuojina ja toisaalta myös piilottajina.

Queer-tutkimus toimii työssäni viitekehyksenä, jonka avulla tarkastelen *Tulenkantajat*-lehteä. Käyttämällä vastakarvaan lukemisen ja reparaatiivisen lukemisen metodeja osoitan, että erilaisista normia kyseenalaistavista lukupaikoista käsin *Tulenkantajat*-lehti näyttäytyy alustana, josta aikalaiset saattoivat lukea seksuaali- ja sukupuolinnormistoa horjuttavista yhteiskunnallisista keskusteluista, julkisuuden henkilöistä ja kaunokirjallisista teoksista. Queerius hahmottuu lehdessä ennen kaikkea kosmopoliittisuuteen ja turmeltuneisuuteen liitettyjen teemojen kautta. Merkittävimpinä tutkimustuloksina työssäni voi pitää tulkintaani *Tulenkantajat*-lehdessä vuonna 1930 julkaistusta kirjailija Helvi Hämäläisen novellista ”Erehdys”, jota reparaatiivisesti lukemalla osoitan, että novelli kuvaa mahdollisesti naisten välistä rakkautta.

Avainsanat: Tulenkantajat-lehti, tulenkantajat, queer, queerius, 1920-luku, 1930-luku, kulttuurilehdet, kosmopoliittisuus, elostelu, elostelija, keikari, sukupuoli, seksuaalisuus, siveys, siveellisyys, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt, lesbous, homoseksuaalisuus, biseksuaalisuus, sukupuolen moninaisuus

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Queer ja kulttuurilehdet 1920–30-luvuilla	4
1.2	<i>Tulenkantajat</i> -lehti ja aiempi tutkimus	6
1.3	Metodologia, näkökulma ja käsitteet	7
2	<i>Tulenkantajat</i> julkaisukelpoisen queerin määrittelijänä	11
2.1	Dogmien murskaamista vai munankuorilla kävelyä?	11
2.2	Henkilöityneitä hiljaisuuksia	15
2.3	Erehdyksen erotiikka	19
3	<i>Tulenkantajat</i> ja kosmopoliitti queerius	23
3.1	Keikareiden ja turmeltuneiden kaupunki	23
3.2	Harlekiineja, vampyyreja ja Sapfon tuskia	26
3.3	Vieroksuttu queerius	28
4	Kultainen boheemiaika päättyy	32
	Lähteet	34

1 Johdanto

1.1 Queer ja kulttuurilehdet 1920–30-luvuilla

Marraskuussa 1928 suomalaisen kulttuurielämän sopukoissa kohistiin. Kiinnostuneet silmät tutkivat upouuden kulttuurilehden sivuja. *Tulenkantajat*-lehden näytenumero¹ ei jättänyt lukijoille epäselväksi aikomustaan toimia vapaan sanan lehtenä. Sivuilla toistuivat lausahdukset ennakkoluulottomuuden, suvaitsevaisuuden ja vapaamielisyyden puolesta. Poliittisista ohjelmista riisuutunut lehti määritteli itsensä kulttuurin, taiteen, modernismin ja nykyajan sanansaattajaksi. Nuori taiteilijaryhmä lehden takana halusi avata ikkunat Eurooppaan ja tehdä suomalaisista eurooppalaisen kulttuurikansan.² Mitä kaikkea tämä itseään ennakkoluulottomaksi tituleeraava lehti oli lopulta valmis käsittelemään?

Maailmansotien välisenä aikana aiemmat eurooppalaiset käsitykset seksuaalisuuden ja sukupuolen rajoista yhtä lailla muuttuivat ja laajenivat kuin olivat tarkan vartioinnin ja suojelun kohteena. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen alakulttuurit alkoivat muodostua etenkin 1920-luvulla eurooppalaisissa suurkaupungeissa, kuten Berliinissä ja Pariisissa.³ Samalla kun mantereiden metropoleissa seksuaalisuuden ja sukupuolen rajoja koeteltiin niin cabaret-teattereissa kuin lesboille suunnattujen aikakauslehtien palstoilla,⁴ pienessä ja maatalousvaltaisessa Suomessa vastaavanlaista toimintaa oli huomattavasti vähemmän.

Kiinnostusta sukupuoliseen ja seksuaaliseen vapautumiseen maailmansotien välisessä Suomessa on kuitenkin havaittavissa, ja etenkin taide- ja kulttuuripiireihin rantautui ajatuksia kokeilevista ja vapaamielisistä elämäntavoista.⁵ Koska homoseksuaaliset teot olivat kriminalisoituja Suomessa vuodesta 1889 vuoteen 1971 asti,⁶ ei liene ihme, että aiheen ympärillä vallitseva ilmapiiri vaikeutti julkista käsittelyä 1920-30-luvuilla.⁷ Vaikka tuona aikana Suomessa julkaistiin vain harvoja avoimesti samansukupuolista halua tai sukupuolen moninaisuutta käsitteleviä tekstejä,⁸ rajoja rikkovistakin teemoista saatettiin kirjoittaa, vaikkakin useimmiten kierrellen tai vihjailevasti.

---

¹ *Tulenkantajat* 0/1928.

² Vala Erkki, Uusi vuosi – uusi aika, *Tulenkantajat* 1–2/1928, 2.

³ Tamagne 2006, 176–177.

⁴ Rupp, 2006, 244.

⁵ Mauriala 2005, 145.

⁶ Sorainen 2011, 200.

⁷ Juvonen 2002, 76–77.

⁸ Stang 2015, 7.

Tässä tutkielmassa kiinnostukseni keskittyy siihen, miten vuosina 1928–1930 julkaistussa kulttuurilehdessä *Tulenkantajat* käsiteltiin ja kuvattiin *queeriutta*. Käsitteellä queer tarkoitan tutkielmani kontekstissa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuksia ja poikkeamia normistosta. Aineistona *Tulenkantajat* mahdollistaa näiden moninaisuuksien tutkimisen suomalaisen kulttuurielämän parissa. Kulttuurilehtien sivuilla etsittiin nykyaikaa ja koeteltiin rajoja. Yhteiskunnallisen keskustelun kautta myös muotoiltiin aikalaiskäsitteitä sukupuolesta.⁹ Taide, kirjallisuus ja kulttuuri tarjoavat kurkistusikkunan siihen, millä tavoin vaietuiksi jääneitä ilmiöitä on pystytty käsittelemään ilman, että ne tuodaan suoraan esiin. Sukupuolen ja seksuaalisuuden historian tutkiminen kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta on siis oivallinen keino päästä lähelle niitä asioita, joita ei voitu sanoa vielä suoraan.

Tutkimuskysymykseni on, miten queerius tulee esiin ja piiloutuu *Tulenkantajat*-lehdessä vuosina 1928–1930. Olen kiinnostunut siitä, millaisia ilmiöitä ja mielikuvia queeriuteen liitetään lehdessä sekä siitä, noudattaako queer-aiheiden käsittely yhteneväistä linjaa. Pyrin selvittämään, ovatko kulttuurilehtien sivut toimineet aikansa sukupuoli- ja seksuaalinormistosta poikkeaville alustana, johon kirjoittaa ja josta lukea queeriutta käsitteleviä tekstejä. Lehden kirjoittajakaartiin kuului useampia henkilöitä, jotka käsitelivät myös omissa kirjallisissa teoksissaan queereja aiheita ja/tai kuuluivat myös itse näihin sukupuoli- ja seksuaalirajojen haastajiin. Pyrinkin työssäni analysoimaan myös sitä, voiko näitä henkilökohtaisia kokemuksia lukea esiin tekstistä.

Määritelmiä kaihtava queerin käsite on sekä antoisa että haastava tutkimuksellinen termi. Tässä tutkielmassa seuran queer-tutkimuksen jalanjäljissä ja annan tilaa queerin moninaisille mahdollisuuksille. Sen sijaan, että aitaisin tarkasti tutkimukseni koskemaan tietynlaisia rakkauden tai sukupuolen esittämisen muotoja, pyrin lukemaan esiin seksuaali- ja sukupuolinormien horjuttamisen ja avartamisen hetkiä. Queerius määrittyy työni kontekstissa 1920–30-lukujen taitteen suomalaisen kaupungeissa eläneen kulttuurielämän tarjoamissa puitteissa – se mikä aineistossani näyttäytyy queerina, ei välttämättä enää nykyisessä suomalaisessa yhteiskunnassa tunnu lainkaan rajoja rikkovalta. Yhtä lailla rajat, joita queer rikkoo ja horjuttaa, ovat vaikeasti määriteltävät. Maailmansotien välisessä Suomessa vallinnut käsitys siveellisyydestä toimiikin kehyksenä sille, minkä ulkopuolelle queer työssäni jää.

---

⁹ Immonen et al., 2000, 7.

1.2 *Tulenkantajat*-lehti ja aiempi tutkimus

Alkuperäisaineistonani käytän Erkki Valan päätoimittaman *Tulenkantajat*-lehden vuosikertoja 1928–1930. Lehteä edelsi *Tulenkantajat*-albumi, jota julkaistiin vuosina 1924–1927. Heti ensimmäisessä näytenuumerossa itseään ”uuden sukupolven äänenkannattajaksi”¹⁰ tituleeraava *Tulenkantajat* ilmestyi vuodesta 1928 vuoteen 1930, jonka jälkeen toimitus hajosi. Lehti perustettiin uudestaan vuonna 1932 samannimisenä, mutta sisällöltään edeltäjänsä vasemmistolaisempana. Jälkimmäinen lehti ilmestyi vuoteen 1939 asti.¹¹ Tutkielman rajallisuuden vuoksi olen valinnut toimituskunnan hajoamista edeltävän lehden, sillä jo aikarajaukseni aikana lehteä julkaistiin 40 numeroa.

Nimensä mukaisesti lehti muodostui tulenkantajiksi kutsutun taiteilijaryhmän ympärille. Tulenkantajien tarkka määrittely on haastavaa, eivätkä edes tulenkantajat itse olleet kovin kiinnostuneita määrittelemään itseään.¹² Tulenkantajat voi ymmärtää joukkona nuoria kirjailijoita ja runoilijoita, johon kuului ydinryhmän lisäksi myös sen liepeillä oleskelevia henkilöitä. Tulenkantajia yhdistävinä tekijöinä voidaan pitää kiinnostusta taiteeseen, kulttuuriin ja yksilöllisen ilmaisun vapauteen. Tässä tutkielmassa kutsun tulenkantajiksi niin ydinryhmään kuuluneita kuin myös ryhmän liepeillä olevia henkilöitä.

Tulenkantajat-lehti ei vuosina 1928–1930 sitoutunut mihinkään tiettyyn poliittiseen ohjelmaan. Siihen kirjoitettiin yhteiskunnallisesti, kulttuurisesti ja taiteellisesti merkittävistä ajankohtaisista aiheista. Kosmopoliittisuus ja eurooppalainen modernismi nousevat esiin lehdelle ominaisina teemoina. Samalla suomalaisen ja suomenkielisen kulttuurin merkitystä korostettiin, ja kosmopoliittisuuden ihanteeseen liittyi vahvasti ajatus siitä, että suomalaisen kulttuurin tulisi näkyä ja kuulua Euroopassa vahvemmin. Historioitsija Vesa Mauriala kuvailee tulenkantajia 1920–30-lukujen taitteen Suomen kontekstissa poikkeuksellisena ryhmänä, sillä yksilöllisen vapauden ihanteiden voisi olettaa olevan ristiriidassa Suomessa vallalla olevan yhtenäisen kansallisuuden korostamisen kanssa.¹³ *Tulenkantajat*-lehdessä voikin havaita, kuinka kosmopoliittisuuden ihanne yhdistetään ajoittain jopa nationalistiseen tarpeeseen korostaa suomalaisen taiteen ja kulttuurin erityisyyttä.

---

¹⁰ *Tulenkantajat* 0/1928, 4.

¹¹ Mauriala 2005, 257–267.

¹² *Ibid.*, 239.

¹³ *Ibid.*, 33.

Sekä tulenkantajista että suomalaisesta seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden historiasta on kirjoitettu huomattava määrä tutkimuskirjallisuutta niin kirjallisuustieteellisestä kuin historian tutkimuksen näkökulmista.¹⁴ Kulttuurihistorian dosentti Ritva Hapuli on tutkinut maailmansotien välistä aikaa, homoseksuaalisuutta ja tulenkantajia sukupuolihistoriallisista näkökulmista.¹⁵ Historioitsija Vesa Mauriala on kirjoittanut väitöskirjassaan *Uutta aikaa etsimässä* (2005) modernin merkityksestä tulenkantajille 1920–30-luvuilla. Alexandra Stangin kirjallisuustieteiden väitöskirja *Possibilities, silences: The Publishing and Perception of Queer Topics in Finland during the Interwar Years (and Beyond)* (2015) tutkii queer-tematiikkaa suomalaisessa ja suomenruotsalaisessa kirjallisuudessa 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla.

Metodikirjallisuutena hyödyllisiä teoksia minulle ovat olleet muun muassa sukupuolentutkimuksen professorin Leena-Maija Rossin toimittama *Käsikirja sukupuoleen* (2015) ja kirjallisuustieteiden dosentti Elsi Hyttisen artikkeli ”Naurawat kummitukset ja muita vastenmielisiä figuureita, eli kuinka kirjoittaa queeria kirjallisuudenhistoriaa” (2014). Tutkielmani kannalta merkittävää tutkimus- ja metodikirjallisuutta on myös kirjallisuudentutkija Katri Kivilaakson ja sukupuolihistorioitsija Riikka Taavetin artikkeli ”Kuvittelun ja käsittämisen rajoilla: Kirjallisuuden henkilöarkistot queer-historian tutkimuksessa” (2024).

1.3 Metodologia, näkökulma ja käsitteet

Aineistoni valottuu minulle erityisesti sukupuolihistoriallisista näkökulmista. Sukupuolihistoria tarkastelee sukupuolen ja seksuaalisuuden kategorioiden historiallista rakentumista esimerkiksi vallan ja identiteetin käsitteiden kautta.¹⁶ Tälle traditiolle tyypillisesti käsitän sukupuolen ja seksuaalisuuden sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuvina ilmiöinä, joiden muovautumiseen vaikuttavat aikansa diskurssit eli kielen saamat merkitykset, jotka syntyvät yhteiskunnan valtarakenteiden puitteissa. Sukupuoli ja seksuaalisuus on siis mielletty ja koettu eri aikoina eri tavoin, sillä ympäröivän yhteiskunnan valtarakenteet vaikuttavat siihen, millaisilla tavoilla näistä ilmiöistä puhutaan ja siten myös siihen, miten niitä

---

¹⁴ Tulenkantajia on tutkittu erityisesti kirjallisuustieteiden näkökulmista, mutta 2000-luvulta eteenpäin myös historian tutkimuksessa on tartuttu aiheeseen yhä useammin.

¹⁵ Ks. esim. Hapulien teokset *Naisia rakastavat naiset* (1989), *Nykyajan sininen kukka* (1995) ja *Ulkomailla* (2003).

¹⁶ Ylivuori 2022, 23–24.

eletään.¹⁷ Koska sekä miesten että naisten homoseksuaaliset teot olivat aineistoni julkaisemisen aikaan kriminalisoituja, on perusteltua olettaa, että osa aineiston hiljaisuuksista johtuu aiheen ympärillä olevasta ilmapiiristä. Diskursiivisuuden käsitteen avulla voin tarkastella sitä, miten 1920–30-lukulaisen suomalaisen yhteiskunnan valtarakenteet ovat vaikuttaneet siihen, millaisia queereja aiheita aineistosta mahdollisesti löytyy ja miten niistä on voitu kirjoittaa.

Queer-teoria toimii merkittävänä tutkimuksellisena näkökulmana työssäni. 1990-luvulla syntynyt queer-teoria jatkaa ja haastaa jo 1960-luvulta alkaen tehtyä homo- ja lesbotutkimusta, jonka lähtökohdat se näki liian rajoittuneiksi. Sanan queer¹⁸ historiaan kuuluu käyttö haukkumasanana sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista, ja myöhemmin 1980-luvulta eteenpäin aktivistien toimesta sana ”otettiin takaisin” omaan käyttöön.¹⁹ Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta kuvaava käsite siirtyi pian myös akateemisille kentille, ja sen käyttöala akateemisessa maailmassa on hyvin laaja.²⁰ Tutkijat Hannah McCann ja Whitney Monaghan esittävät, että queer-teorialle keskeistä on haastaa ja horjuttaa jähmettyneitä kategorioita ja rajoja, oli kyse sitten sukupuolen tai seksuaalisuuden konventioista tai muista yhteiskunnassa vallinneista rakenteista.²¹ Teoria on kiinnostunut tutkimaan normaalin ja epänormaalin rajoja ja poikkeuksia erityisesti sen kautta, miten valtajärjestelmät tuottavat ja uusintavat niitä.²²

Tutkin queerin esiintuloja ja piiloutumisia käyttäen metodinani queer-teorialle ominaisia lukutapoja. Näkyvien queer-aiheiden lisäksi tutkin myös piiloon jäämisen paikkoja. Queer metodina mahdollistaa toisin lukemisen, ja sen avulla voidaan kyseenalaistaa juurtuneita käsityksiä ja valtajärjestelmiä.²³ Luen aineistoa queer-teorialle ja feministiselle kirjallisuudentutkimukselle ominaisilla vastakarvaan lukemisen²⁴ ja reparaatiivisen²⁵ lukemisen metodeilla, joiden avulla tutkin sitä, miten sukupuolen ja seksuaalisuuden poikkeavuudet tulevat esiin *Tulenkantajat*-lehdessä. Vastakarvaan lukemisen metodi esittää, että tutkimalla tekstiä eri lukijapositioneista käsin on mahdollista löytää instituutioita vastustavia

---

¹⁷ Ylivuori 2022, 23–24; Stang 2015, 22–23.

¹⁸ Queeria on suomennettu esimerkiksi pervona, kvääriinä ja kummana.

¹⁹ Hekanaho 2010, 146.

²⁰ Queer-teoreettisesta näkökulmasta on otollista tutkia marginaaliin jääneitä ilmiöitä tai marginaaleissa elettyjä elämiä, vaikka sen potentiaalia ei tulisikaan nähdä ainoastaan vähemmistöjen tutkimiseen soveltuvana.

²¹ McCann & Monaghan 2022, 1–2.

²² Hyttinen 2024, 324; Hekanaho 2010, 149.

²³ Peake & Hilpinen 2022, 289.

²⁴ Kutsutaan myös *vastustavaksi lukemiseksi* (eng. *resisting reading*)

²⁵ Kutsutaan myös *korjaavaksi lukemiseksi* (eng. *reparative reading*)

lukutapoja.²⁶ Metodi mahdollistaa aineiston tarkastelun kriittisesti huomioiden myös hiljaisuudet, joiden avulla voidaan havainnoida sitä, mitä olosuhteiden puitteissa ei voi sanoa ääneen. Siinä missä vastakarvaan lukemisella tekstistä voi lukea esiin normatiiviselta katseelta piiloon jäävää queeriutta, keskittyy reparaatiivinen lukeminen korostamaan normia horjuttavia hetkiä kieltäytyen näkemästä niitä niille annetun stigman kautta.²⁷ Reparatiivisen lukutavan voi siis tulkita pyrkivän antamaan negatiivisten mielikuvien kautta käsitellylle queeriuudelle uuden, korjaavan mahdollisuuden.

Vaikka metodini ja tutkimuskysymykseni ohjaavat minut etsimään queeria sisältöä lehdistä, pyrkimykseni ei ole osoittaa kirjoittajien tai taiteilijoiden henkilökohtaisia identiteettejä miksiäkään tietyiksi. Tutkimukseni päämäärä on tutkia sitä, millä tavoin queereiksi luettavia aiheita *Tulenkantajat*-lehdissä käsitellään, ja miksi ne tulevat käsitellyiksi tietyillä tavoin. Kirjallisuudentutkija Kivilaakso ja historioitsija Taavetti toteavat queer-käsitteen ”korostavan sitä, ettei historiantutkimuksessa ole kysymys varmojen todisteiden etsimisestä tai niiden löytämisen mahdollisuudesta”.²⁸ En pyri osoittamaan kirjoittajien sisäisestä kokemusmaailmasta, kuten heidän seksuaalisesta suuntautumisestaan, mitään totuuksia, sillä se ei ole tutkimukseni kannalta relevanttia tai mielekäästä. Queer-tutkimukselle ominaisesti pyrin jatkuvasti kyseenalaistamaan käyttämiäni käsitteitä ja pohtimaan sitä, miten positioni vaikuttaa tekstien lukemiseen.²⁹

Sukupuoleen kontekstisidonnaisena suhtautuva queer-tutkimus on kiinnostunut tutkimaan sukupuolta sen valossa, miten erilaiset ilmiöt vaikuttavat sen olemukseen. Sukupuolta ei voi erottaa sitä ympäröivistä kulttuurisista ja poliittisista prosesseista, ja täten esimerkiksi luokkaan, ”rotuun”³⁰ ja vammaisuuteen liittyvät merkitykset osallistuvat sukupuoleen ja sen tuottamiseen.³¹ Queer-tutkimus on syntynyt tarpeesta tutkia instituutioita vastustavia olemisen tapoja, ja pyrinkin nostamaan esiin 1920–30-lukujen taitteen aineistossani marginaaliin jääviä kuvauksia rodullistamisesta ja vammaisuudesta ja pohtimaan, miten queerius rakentuu niissä.

---

²⁶ Rojola 2004, 39–41.

²⁷ Hyttinen 2014, 2.

²⁸ Kivilaakso & Taavetti 2024, 231.

²⁹ Hekanaho 2010, 149.

³⁰ Sanalla rotu on vaikea, väkivaltainen historia ja nykyisyys. Sen kriittinen käyttö tutkimuksessa mahdollistaa niiden valtarakenteiden osoittamisen, jotka ylläpitävät ja ylläpitävät yhä rodullistettujen ihmisten toiseutusta ja syrjintää. Rodun käsitteen pyyhkiminen pois saattaa pahimmillaan aiheuttaa rasismien käsittelemättä jättämistä. Ks. esim. Vuolajärvi 2014, 264–266.

³¹ Hekanaho 2010, 145–149

Queer-historian tutkimukselle ominainen nimeämisen vaikeus on läsnä työssäni. Käsitämme nykyään seksuaalisuuden ja sukupuolen väistämättä eri tavoin kuin sata vuotta sitten, joten anakronismin vaara on läsnä, kun nimeämme jonkun omasta ajastamme käsin esimerkiksi *lesboksi* tai *transsukupuoliseksi*. Toisaalta 1920–30-luvuilla käytetyt sanat, kuten *elostelija* ja *keikari*, eivät välttämättä avaudu nykylukijalle samoin kuin sata vuotta sitten. Pyrinkin kontekstualisoimaan käyttämiäni sanoja, jotta ilmiöt tulisivat ymmärrettäväksi nykylukijalle niin, että samalla aikalaisten oma kokemusmaailma ei tule pyyhityksi pois.

2 *Tulenkantajat* julkaisukelpoisen queerin määrittelijänä

2.1 Dogmien murskaamista vai munankuorilla kävelyä?

Virallinen sensuuri voidaan poistaa, mutta sitä sensuuria, jonka kivettyneet dogmit, sopivaisuuskäsitteet ja vallassaolevien pelko asemiansa menettämisestä luovat, sitä sensuuria ei voida poistaa muuta kuin yhteisössä, jonka kaikki jäsenet kuuluvat älymystöön.³²

Näin toteaa päätoimittaja Erkki Vala³³ heti numeron 13-14 ensimmäisessä artikkelissa, jossa käsitellään *Tulenkantajat*-lehden poliittista ohjelmaa – tai enemmänkin sen puuttumista, sillä mihinkään tiettyyn ohjelmaan ei haluttu sitoutua. Valan kirjoittama juttu avaa hyvin *Tulenkantajien* suhtautumista aikansa keskusteluilmapiiriin. Vanhoillisiin toimintatapoihin jähmettymisen nähtiin olevan älyllisen ajattelun vapauden riistoa. Lehden ”kivettyneitä dogmeja” kiivaasti vastustavasta kannasta huolimatta sivuja pitää lukea usein tarkasti, jotta queeriuden mahdollisia esiintuloja voi havaita.

Seksuaalisuuden ja sukupuolen diskursseihin vaikutti 1920- ja 30-lukujen vaihteessa yleisen ilmapiirin muuttuminen. Vuoden 1929 kansainvälinen lama heikensi entisestään kansalaisten toimeentuloa ja oli osasyynä konservatismiin nousuun sekä kansainvälisyyden ihanteiden torjumiseen kulttuurikentällä.³⁴ Siinä missä aikalaiset saattoivat pitää 1920-lukua yleisesti seksuaalisesti ja sukupuolellisesti kokeilevana vuosikymmenenä, 1930-luvulla sukupuolikuri näyttäytyi tiukentuvana.³⁵ Tavat puhua rakkaudesta, seksuaalisuudesta ja seksistä poikkesivat paljolti nykyisestä. Mauriala esittää, että Suomessa ennen 1960-lukua seksuaalisuuden avoin käsittely julkisuudessa oli harvinaista.³⁶ Tässä suhteessa *Tulenkantajat* edustaa kiinnostavalla, ristiriitaisellakin tavalla aikaansa.

Aika ajoin *Tulenkantajat* kommentoi joko lehteen tai tulenkantajat-ryhmään kohdistuneita syytöksiä siveettömästä elämästä. Kirjallisuudentutkija Alexandra Stang esittää väitöskirjassaan, että maailmansotien välisenä aikana mahdollisuuksiin julkaista sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden teemoja käsittelevää kirjallisuutta liittyi vahvasti

³² Vala Erkki, *Tulenkantajain* kuuluisa ohjelma, *Tulenkantajat* 13–14/1929, 210–212.

³³ Myöhemmin Erkki Vala päätoimitti myös vuosina 1932–1939 ilmestynyttä *Tulenkantajat*-lehden jatkajaa, joka oli edeltäjänsä vasemmistolaisempi ja poliittisempi. Ks. esim. Mauriala 2005.

³⁴ Stang 2015, 71.

³⁵ Koivunen 1999, 266. Koivunen painottaa, että 1930-lukua ja sen kulttuurituotteita ei kuitenkaan tulisi hahmottaa vain repressiivisen sukupuolikurin kautta.

³⁶ Mauriala 2005, 304.

siveellisyyden käsite.³⁷ Kuten sukupuolentutkijat Tuija Pulkkinen ja Antu Sorainen ovat kirjoittaneet, Suomessa siveellisyyden käsitteen historiaan liittyy sen käyttö niin politiikassa kuin moraalifilosofiseen hyveellisyyteen viittavana terminä.³⁸ Siveellisyys ei liittynyt vain seksuaalisuuteen, vaan sillä viitattiin laajemmin siihen, miten yksilö onnistui täyttämään (porvarillisen) normatiivisen elämän vaateet.³⁹ Ottaen huomioon käsitteen moninaiset merkitykset, tulenkantajien kohtaamien syytösten ei voida lähtökohtaisesti olettaa viittaavan seksuaali- ja sukupuolinormistosta poikkeamiseen. Syytökset koskivatkin niin spekulatioita kieltolain aikaisesta alkoholintarjoilusta⁴⁰ kuin yksittäisten tulenkantajien julkaisuja.

Suurta polemiikkaa aiheutti Mika Waltarin romaani *Suuri Illusio* (1928), jonka suurkaupunkimiljöön hahmot olivat saaneet inspiraatiota julkaisuaikana 20-vuotiaan kirjailijan omasta elämänpöytäkirjasta.⁴¹ Kritisoijat paheksuivat teoksen esittämää kuvaa nuorten helsinkiläistaiteilijoiden elämäntyylistä. Suomen Nuorison Liiton vuosikokousta käsittelevässä artikkelissa kerrotaan erään osallistujan todenneen, että kirjassa ”esitetty kuva helsinkiläisen sivistyneistön elämästä on paikallaan vain pieneen elostelijajoukkoon nähden, mutta yhteiskuvaa oloista se ei osoita”.⁴² Samaisessa kokouksessa kanslianeuvos Niilo Liakka katsoi, että ””Tulenkantajain” kirjallisuus ei ansaitse nuorisoseuraväen tukea. Meillä on parempia asioita pohdittavaksi kuin kokeilla, kumpi on hausempi, kokai[i]ni- vaiko alkoholihumala. Epäterveet elostelijat eivät kelpaa henkisen ravinnon antajiksi nuorisolle.”⁴³ *Tulenkantajat* vastasi Liakalle jutun lopussa kyseenalaistamalla jyrkästi syytökset ja kysyi, ”[O]nko uuden, terveen ja itsenäisen sukupolven julistaminen elostelua?”⁴⁴ Lehden näkökulmasta kritisoijat edustivat jähmeää ajattelutapaa, joka ei pysynyt modernin maailman menossa mukana.

Lehdessä esiintyvä sana *elostella* on kiinnostava monimerkityksellisyydessään. Kielitoimiston sanakirjan määrittelee elostelun seuraavanlaisesti: ”elää hillittömän paheellisesti, nautiskella, irstailla, rietastella.”⁴⁵ Nykymääritelmänsä puolesta monitulkintaisen termin voi tulkita

---

³⁷ Stang 2015, 55–63.

³⁸ Pulkkinen & Sorainen 2011, 11.

³⁹ Stang 2015, 55. Siveellisyyden moniin merkityksiin kuuluu se, että termi viittasi esimerkiksi naisten poliittiseen aktiivisuuteen, jota pidettiin yleisesti pahenuksen aiheena

⁴⁰ Tiedättekö, että..., *Tulenkantajat* 3/1930, 49.

⁴¹ Rajala 2008, 158–163.

⁴² Merkkillinen keskustelutilaisuus Ilmajoella. *Tulenkantajat* Suomen Nuorison Liiton vuosikokouksessa., *Tulenkantajat* 6–7/1929, 119.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Kielitoimiston sanakirja.fi, Kielitoimiston sanakirja [haettu 18.1.2026].

kuvaavan myös maailmansotien välisen ajan käsitystä siveettömyydestä. Tulkitsen elostelua reparatiivisen queer-luennan avulla ja näen sen terminä, joka kuvaa ajan seksuaali- ja sukupuolinormien haastamista. Elostelu kuvaa toimintaa, joka tapahtuu niin seksuaaliseen kuin päihteiden tarjoamaan nautintoon liittyvien normien ulkopuolella. Merkittävää on se, että *Tulenkantajat*-lehden toimitus ei selkeästi halunnut tulla luokitelluksi elostelijoiksi – lehti pyrki viime kädessä osoittamaan, että nuoret taiteilijat ovat luomassa suvaitsemattomuudesta vapaata ja uutta, tervettä sukupolvea.⁴⁶

Kiinnostusta seksuaali- ja sukupuolinormiston haastamiseen voi havaita myös siinä, miten *Tulenkantajat*-lehti herätteli keskustelua avioliittoinstituution uudelleenjärjestämisestä. Lehti asettui kritisoimaan avioliittoa määrittävää lainsäädäntöä ja yhteiskunnallisia normeja useampaan otteeseen. Seksuaalimoraaliin ja siveellisyyteen liittyvät keskustelut tulevat esiin jo näytynumerossa, kun lukijoilta pyydettiin mielipidettä siihen, pitäisikö naisen saada hankkia lapsi ilman avioliittoa.⁴⁷ Seuraavassa numerossa julkaistussa vastauksessa eräs lukija osoittaa myötätuntoa ajatusta kohtaan kuitenkin samalla todeten, että ”[a]violiittoon perustuvaa perhe-elämää on pidettävä ihanteena.”⁴⁸ Sen sijaan vuoden 1930 ensimmäisessä numerossa julkaistiin saksalaisen *Ideal-Lebensbund*-lehden juttu ihanneavioliitosta, jossa ehdotettiin ajalleen räikeitäkin muutoksia avioliittoinstituutioon, tosin horjuttamatta oletusta avioliitosta miehen ja naisen välillä.⁴⁹ *Tulenkantajat*-lehden toimituksen kirjoittamassa ingressissä kyseenalaistetaan avioliittojen johtavan yhä useammin eroihin, ja uumoillaan hyväksyvämpää suhtautumista paheksuttuihin mutta sangen yleisiin ”vapaisiin suhteisiin”.⁵⁰

Samana vuonna numerossa 9-10 julkaistiin myös brittiläisen kirjailijan Bernard Shawin teksti *Sex Appealin salaisuus* suomennettuna. Vuonna 1925 kirjallisuuden Nobelin voittanut Shaw käsittelee seksuaalisuutta varsin avoimesti ja kärkkäällä huumorilla sävyttäen. Lehden toimitus on lisännyt alkuun toivomuksen lukijoilleen siitä, että ”Shawn maailmankuulu nimi auttaa avartamaan lukijajamme huumorintajua ja samalla antamaan anteeksi kirjoittajan suorasukaisuudet”.⁵¹ Shaw’n artikkelissa käsite *homoseksuaalisuus* tulee esiin ensimmäistä kertaa koko aineistossani, kun hän kirjoittaa hypoteettisesta seksuaalista reformia koskevasta

⁴⁶ Merkillinen keskustelutilaisuus Ilmajoella. *Tulenkantajat* Suomen Nuorison Liiton vuosikokouksessa., *Tulenkantajat* 6–7/1929, 119.

⁴⁷ Maan Ääni. Kysymyksiä ja vastauksia hyvistä ja pahoista asioista, *Tulenkantajat* 0/1928, 37.

⁴⁸ K. L:ri, Lapset ilman avioliittoa ovat, kummallista kyllä, kiinnostaneet vain miesten mieliä, *Tulenkantajat* 1–2/1929, 29.

⁴⁹ Uusi Eros – Huomispäivän ihanneavioliitto, *Tulenkantajat* 1/1930, 12–13.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Shaw Bernard, *Sex Appealin salaisuus*, *Tulenkantajat* 9–10/1930, 136.

neuvottelukokouksesta ja esittää, että ”[f]anaattisimmat alastomuuden palvojat ja homoseksualistit huomaisivat mahdollisesti olevansa yhtä mieltä kaikessa muussa, paitsi antautumisen oikeata ikärajaa koskevassa kysymyksessä”.⁵² Shaw’n artikkeli osoittaa, että homoseksuaalisuuden suora käsittely jää *Tulenkantajat*-lehdessä tabumielikuvilla kuorrutetuksi ja vihamielisen pintapuoliseksi.

Yllä mainitut artikkelit rakentavat johdonmukaista kuvaa lehden linjasta liittyen seksuaalimoraalin höllentämiseen – vaikka *Tulenkantajat* oli kiinnostunut kyseenalaistamaan ja kritisoimaan perheeseen ja parisuhteeseen liittyviä normeja, ei halua tai uskallusta riittänyt aloittamaan keskustelua esimerkiksi samansukupuolisten suhteiden yhteiskunnallisesta asemasta. *Tulenkantajia* voi kuitenkin pitää siveellisyyssäitteiden haastajana aikana, jolloin avioliittoinstituutioon kriittisesti suhtautuneet teokset välttämättä menneet läpi kustantajien seulasta.⁵³

Aineistoni perusteella vaikuttaa siltä, että seksuaalisen järjestyksen kritiikkiä oli helpointa julkaista, kun se tuli selvästi lehden ulkopuolelta ja ”asiantuntijatahoilta” – mahdollisesti myös huumorilla höystettynä. Muista eurooppalaisista lehdistä lainatuissa jutuissa lehden ingressit ovat toimituksen kirjoittamia, ja niissä esitetään kiinnostusta aihepiiriin. Esimerkiksi *Ideal-Lebensbundlita* lainatun jutun ingressissä kirjoitetaan, kuinka ehdotus julkaistaan ”[o]maksumatta ja ilmaisematta tässä yhteydessä määrättyä kantaa, mutta pidättäen itsellemme kuitenkin vapaan puhevallan asiassa.”⁵⁴ Kenties toivomuksena oli herättää laajempaa keskustelua aiheesta ilman, että oma nimi tulisi tahrituksi. Kansainvälisiltä kentiltä lainatut lehtijutut havainnollistavat sitä, kuinka *Tulenkantajat* oli vuorovaikutuksessa eurooppalaisten ajatuksenjuoksujen kanssa.

Julkaisuvuosia 1928, 1929 ja 1930 vertaamalla voi huomata muutoksen, joka lehdessä tapahtuu seksuaalisuuden käsittelyn suhteen. Siinä missä jo näytenumerosta lähtien lehti käsitteli ruumiin- ja alastonkulttuuria, vuonna 1930 myös seksuaalisuudesta alettiin kirjoittamaan aiempaa avoimemmin. Yhteiskunnan ilmapiiriä vasten muutos on kiinnostava, ja osoittaa, että vielä 1930-luvulle tultaessa, ”kultaisen kaksikymmenluvun” jälkimainingeissa seksuaalisuuden ja sukupuolen käsittelylle oli yhä tilaa. Muutoksessa lienee osittain kyse vastareaktiosta vanhoillisuutta vastaan – kuten luvun alun sitaatissa todetaan, *Tulenkantajat*

⁵² Shaw Bernard, Sex Appealin salaisuus, *Tulenkantajat* 9–10/1930, 136.

⁵³ Stang 2015, 79.

⁵⁴ Uusi Eros – Huomispäivän ihanneavioliitto, *Tulenkantajat* 1/1930, 13.

pyrki kritisoimaan ajan ”sopivaisuuskäsitteitä” ja ”kivettyneitä dogmeja”.⁵⁵ Sen lisäksi väitän, että nykypäivästä käsin biseksuaaliksi mielletyn Olavi Paavolaisen⁵⁶ astuminen vuonna 1930 toiseksi päätoimittajaksi ensin Erkki Valan rinnalle ja myöhemmin myös tilalle vaikutti osaltaan lehden sisältöihin ja queer-aiheiden tiheämpiin esiintuloihin. Huomionarvoista on, että koko lehden ajalta räikeimmät lehden seksuaalipoliittiset kannanotot ovat juuri ulkopuolisilta kirjoittajilta, toisista lehdistä julkaistuja tekstejä. Seksuaalisuuden ja sukupuolen normiston rikkoutuminen oli aihe, joka selvästi kiinnosti *Tulenkantajia*, mutta suoria kannanottoja ei oltu valmiita tekemään – joko halun puutteesta tai nimen tahrimisen pelossa.

2.2 Henkilöityneitä hiljaisuuksia

Päätoimittajaksikin noussut Olavi Paavolainen oli niin *Tulenkantajat*-lehdessä kuin suomalaisissa taiteilijapiireissä varsin näkyvä hahmo. Paavolaisen miessuhteet olivat aikanaan julkinen salaisuus, eikä lehden sivuilla hänen kiinnostuksensa miehiin tule suoraan ilmi. Siitäkin huolimatta Paavolaisen presenssin *Tulenkantajissa* voi lukea ajoittain varsin queeriksi – hänen kiinnostuksensa alaston- ja ruumiinkulttuuriin ja Euroopan suurkaupunkeihin asettavat hänet juuri siihen kosmopoliitin ”queerin” muottiin, jota tulenkantajien vastustajat paheksuivat. Paavolaisen kanssa sanaharkkaa lehden sivuilla käyvä P. Mustapää⁵⁷ kysyykin häneltä: ”Keikaroitko krouveilla sanoillasi – ja koetatko saada minut narriksi spehtaakkeliisi?”, todeten vielä perään, että logiikan kurssi olisi Paavolaiselle yhtä hyödyllinen kuin saksalaisen kulttuurilehti *Querschnittin* lukeminen, jonka ”modernismi on autuuttanut” Paavolaisen.⁵⁸ *Keikarointi* on elostelun tavoin monitulkintainen käsite, joka vastaa englannin kielen sanaa *dandy*, jolla tarkoitetaan tyypillisesti ulkonäköään korostavaa, huolettomasti niin sukupuoleen kuin seksuaalisuuteen suhtautuvaa miestä.⁵⁹ Queer-teorian piirissä dandyn esitetään rikkovan odotuksia miehen maskuliinisuudesta.⁶⁰ Paitsi että Paavolainen rikkoi sukupuolirajoja keikaroivalla olemuksellaan, hänellä oli myös kirjailijatar -alter ego Maria Oulanko.⁶¹

⁵⁵ Vala Erkki, Tulenkantajain kuuluisa ohjelma, *Tulenkantajat* 13–14/1929, 210–212.

⁵⁶ Tihinen 2007, 126.

⁵⁷ Tulenkantajiinkin kuuluneen Martti Haavion kirjailijanimi.

⁵⁸ P. Mustapää, ”Herra Paavolaisen” harhaosuma., *Tulenkantajat* 6–7/1929, 117.

⁵⁹ Rosenfeld Jordana, Dandy, *Encyclopedia Britannica*, Britannica.com. [Haettu 5.12.2025].

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Tihinen 2007, 126.

Olavi Paavolainen ei ollut ainoa *Tulenkantajat*-lehden tekijöistä, joka haastoi aikansa sukupuolen ja seksuaalisuuden kategorioita. Niin lehteen kirjoittaneissa kuin lehdessä mainituissa henkilöissä on useita, joilla tietävästi oli samansukupuolisia suhteita. Huomioon on otettava se, että samansukupuolisista suhteista tai sukupuolen kategorioiden haastamisesta ei välttämättä ole jäänyt jälkiä historiaan. Tässä luvussa mainittavien henkilöiden ulkopuolelle jäänee sukupuoli- ja seksuaalirajojen rikkojia, joiden kokemukset eivät ole vielä historiankirjoitukselle ilmenneet.⁶²

Paavolaisen lisäksi samansukupuolisista suhteista tunnettuja, lehteen kirjoittaneita tulenkantajia olivat ainakin Uuno Kailas, Onni Halla ja Ilmari Pimiä, Hagar Olsson ja Helvi Hämäläinen.⁶³ Olsson ja Hämäläinen vaikuttavat olevan siis ainoita lehteen kirjoittaneita naisia, joiden naissuhteista tiedetään. Tulenkantajia ja miesten välistä rakkautta tutkinut Juha-Heikki Tihinen kuvailee myös lyhyttukkaisia, tupakoivia naistulenkantajia Elina Vaaraa ja Katri Valaa ”seksuaalidiskurssin avartajina”.⁶⁴ Transsukupuolisuuteen verrannollista sukupuolidiskurssin haastamista aineistoni kautta ei tule esiin. Vaikuttaakin siltä, että lehden tekijöiden suhteen sukupuolirajat rikkoutuvat juuri seksuaalisuuden normien horjuttamisen ja sukupuolirooleilla leikkittelyn kautta.

Queer-luentaa on mahdollista hyödyntää tulkittaessa seksuaali- ja sukupuolikäsitysten avartajien kirjoittamia tekstejä *Tulenkantajat*-lehdessä. Esimerkkinä käytän Hagar Olssonin ja Edith Södergranin rakkaussuhdetta⁶⁵ ja sitä, miten sen voi lukea esiin Hagar Olssonin kirjoittamassa muistelma-artikkelissa ”Eräs runoilijakohtalo – Edith Södergran ja hänen lyriikkansa”⁶⁶ ja Uuno Kailaan kirjoittamassa artikkelissa ”Olen onnellinen”⁶⁷. Vuonna 1923 tuberkuloosiin 31-vuotiaana menehtynyt Edith Södergran oli suomalaisen modernistisen runouden pioneeri. Hagar Olsson oli maailmansotien välisessä Suomessa merkittävä kirjailija ja kriitikko, jota arvostettiin tulenkantajien piirissä. Kirjallisuudentutkija Eva Kuhlefelt

---

⁶² Queer-historiantutkimus on alati laajeneva tutkimuskenttä, ja kuten Kivilaakso ja Taavetti osoittavat, arkistojen kätköistä löytyvät aineistot laajentavat jatkuvasti käsitystä siitä, millaisia sukupuoli- ja seksuaalnormien rikkojia historiassa on elänyt. Ks. esim. Kivilaakso & Taavetti, 2024.

⁶³ Raoul af Hällström kirjoittaa paljon queeristi luettavia artikkeleita *Tulenkantajiin*. Häntä olisikin kiinnostava tutkia jatkossa – en suoraan löytänyt viiteitä miessuhteiden olemassaoloon, mutta ilmeisesti af Hällström ei mennyt koskaan naimisiin naisen kanssa. Raoul af Hällströmin kirjoituksista kirjoittaa mm. Hapuli (1995).

⁶⁴ Tihinen 2007, 125. Ks. sivulta alaviite 4.

⁶⁵ Södergranin ja Olssonin välistä rakkaussuhdetta on tulkittu monin eri tavoin historian saatossa. Ks. esim. Pakkanen 2007, Kuhlefelt 2007 & Rahikainen 2014.

⁶⁶ Olsson Hagar, Eräs runoilijakohtalo. Edith Södergran ja hänen lyriikkansa, runot suom. Uuno Kailas, *Tulenkantajat* 0/1928, 28–32.

⁶⁷ Kailas Uuno, Olen onnellinen, *Tulenkantajat* 21/1929, 361.

luonnehtii Hagar Olssonin lesboutta osana ”suomenruotsalaisen yhteisön julkisia salaisuuksia, jotka heterokeskeinen tulkintatraditio on huolellisesti säilyttänyt.”⁶⁸

Tulenkantajat-lehdessä julkaistussa muistelmassa Olsson kirjoittaa Södergranin kärsineen ”vainosta ja ivasta, ei loukattuna runoilijana, vaan ’suuren’ asian haavoitettuna edustajana.”⁶⁹ Kirjallisuudentutkija Agneta Rahikainen esittää, että Olssonin ajama kuva Södergranista kriitikoiden ivaamana on osittain harhaanjohtavaa, ja liittyy ennemminkin hänen kuolemansa jälkeen runoilijaan liitetystä marttyyrikuvasta.⁷⁰ Rahikaisen mukaan Södergranin saama kritiikki kohdistui kyllä hänen miehiseen kieleen ja tapoihin rikkoa runouden konventioita, mutta ei kasvanut niin suuriin mittakaavoihin, kuin hänen lähimmäisensä, kuten Olsson, esittivät.⁷¹ Voidaan siis olettaa, että osa kritiikistä kumpusi Södergranin androgyynista ja sukupuolen ja seksuaalisuuden rajoja rikkovasta lyriikasta ja runoilijakuvasta.⁷²

Olsson kuvailee Södergranin olleen ”koko sävyltään maailmankansalainen” jonka lyriikassa on havaittavissa ”tuntemattoman ja saavuttamattoman kaipuu”.⁷³ Runokatkelmassa, joita artikkeliin on valittu, toistuu myös kaipuu saavuttamattomalle rakkaudelle: ”Minulla on kultainen portti itään -rakkaudelle, joka ei tule koskaan”⁷⁴ ja ”Ikävöin maahan, jota ei ole; sillä kaikkea mikä on, olen väsynyt himoamaan”.⁷⁵ Myös kehollisuus ja sitä myötä sukupuolen rajat tulevat kiinnostavasti esiin runossa, joka alkaa sanoilla ”Ruumiini on mysteerio”⁷⁶. Olsson kuvailee kyseisen runon ”ilmakehää” ”eroottisesti jännitetyksi”.⁷⁷ Olssonin tapa kirjoittaa Södergranista on queer-näkökulmasta kiinnostava: oli julkisesti tunnettua, että Olsson oli Södergranille hyvin läheinen, ja vaikuttaa siltä, että heidän intiimistä suhteestaan tiedettiin ainakin kulttuuri- ja taiteilijapiireissä.⁷⁸ Olssonin muistelmia-artikkelista välittyy vahvasti se, kuinka rakas Södergran oli hänelle, ilman, että heidän välistään suhdetta avataan suorasti.

---

⁶⁸ Kuhlefelt 2007, 243–244.

⁶⁹ Olsson Hagar, Eräs runoilijakohtalo. Edith Södergran ja hänen lyriikkansa, runot suom. Uno Kailas, *Tulenkantajat* 0/1928, 28–32.

⁷⁰ Rahikainen 2014, 232.

⁷¹ Ibid.

⁷² Pakkanen 2007, 240.

⁷³ Olsson Hagar, Eräs runoilijakohtalo. Edith Södergran ja hänen lyriikkansa, runot suom. Uno Kailas, *Tulenkantajat* 0/1928, 28.

⁷⁴ Ibid., 29.

⁷⁵ Ibid., 32.

⁷⁶ Ibid., 30.

⁷⁷ Ibid., 30.

⁷⁸ Ks. esim. Rahikainen 2014.

Vuoden 1929 numerossa 21 runojen suomentaja Uuno Kailas kirjoittaa Södergranin runokokoelman *Levottomia unia* (1916, suom. 1929) julkaisemisesta. Kailas tuo Olssonin esiin useamman kerran tekstissään, ja kertoo Olssonin olevan ”runoilijattaren läheinen ystävä ja hänen salaperäisen sielunsa suurin tulkki”, joka on tehnyt valtavan työn Södergranin ”runouden samoin kuin hänen muistonsa kohottamiseksi sille kuuluvaan arvoon”.⁷⁹ Kailas osallistuu myös Södergranin marttyroimisen perinteeseen ja kuvailee häntä runoilijakohtalona, jota ei ymmärretty aikanaan ja joka kohtasi ennakkoluuloja.⁸⁰ Samassa artikkelissa Kailas myös kiittää edesmennyttä ystäväänsä Yrjö Gustafsonia avusta suomentamisen kanssa. Gustafsoniin rakastunut Kailas otti hyvin raskaasti hänen kuolemansa.⁸¹ Kailaan *Tulenkantajiin* kirjoittamaa artikkelia voi siis lukea siitä näkökulmasta, että siinä käsitellään surua ja kaipuuta, jota sekä Olsson ja Kailas kokivat paitsi ystäviensä ja taiteilijakollegoidensa, myös rakkautensa menettämisestä.

Sen lisäksi, että lehden tekijöissä oli sukupuoli- ja seksuaalirajojen rikkojia, mainitaan lehdessä useita niin suomalaisia kuin ulkomaalaisia julkisuuden henkilöitä, jotka edustivat aikansa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden kirjoja, vaikkakin useat heistä elivät kaapissa koko ikänsä. Tällaisia suomalaisia henkilöitä ovat aiemmin mainittujen Yrjö Gustafsonin ja Edith Södergranin lisäksi esimerkiksi näytelmäkirjailija Jalmari Finne, säveltäjä Erkki Melartin, elokuvaohjaaja Valentin Vaala, kirjailija Kersti Bergroth.⁸² Ulkomaalaisista seksuaali- ja sukupuolidiskurssia haastaneista julkisuuden henkilöistä kirjoitetaan myös lehteen, ja tällaisia henkilöitä ovat esimerkiksi kirjailijat Thomas Mann, Virginia Woolf, Lordi Byron, Oscar Wilde, Norah C. James, D. H. Lawrence, Jean Cocteau, Radclyffe Hall, esiintyjät Josephine Baker, Florence Mills, Isadora Duncan, Sophie Tucker ja taiteilija Nils Dardel.⁸³

Kaikkia yllä mainittuja henkilöitä en käsittele tutkielmassani, enkä halua määritellä heitä omasta tutkijapositionistani liiaksi. Merkittävää on kuitenkin se, että lehdessä tulee mainituksi lähes joka numerossa kerran, ellei useamminkin taiteilijoita, kirjailijoita ja muita julkisuuden henkilöitä, joilla oli samansukupuolisia suhteita ja/tai jotka rikkoivat ajan sukupuolinormistoa. Erityisen tärkeä huomio on se, että kenenkään edellä mainitun henkilön

---

⁷⁹ Kailas, Uuno. Olen onnellinen. *Tulenkantajat* 21/1929, 361.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Tihinen 2007, 133.

⁸² Mahdollisesti myös Emil Leino ja Vallo Rosenberg, joita ei ole tutkittu vielä paljoa – sekä muita, jotka jäivät minulta havaitsematta.

⁸³ *Tulenkantajissa* mainitaan erittäin todennäköisesti myös muita aikansa queereja julkimoita.

queeriudesta ei puhuta suoraan – ja harvoin edes epäsuoraan. Ymmärrettäväksi tämän seikan tekee paitsi homoseksuaalisten tekojen rikollisuus ja ajan keskusteluilmapiiri, myös se, että kirjoittajat niin menneisydessä kuin nykypäivänäkin pitävät usein aikakauslehdissä oman yksityiselämänsä poissa lehden sivuilta. Tunnettujen taiteilijoiden normista poikkeavilla rakkausjutuilla mässäily on myös jätetty sikseen. Syynä voi olla niin halu näyttäytyä asiallisena lehtenä, kuin toisaalta kunnioittaa taiteilijoiden yksityisyyttä – sosiologi Kati Mustolan mukaan homoseksuaalisuudesta tuomituille oikeusprosessi ja sen tuoma ”häpeä on ollut monille pahin rangaistus”⁸⁴, joten kiinni jäämisen pelko oli varmasti aitoa.

2.3 Erehdyksen erotiikka

1800-luvulta lähtien suomalaisella kirjallisuudella oli ollut erityinen rooli suomalaisen kansallisuuden ja kansalliskulttuurin rakentamisessa. Kirjallisuuden avulla haluttiin rakentaa suomalaisista kuvaa ihanteellisena kansana.⁸⁵ 1920-luvun puolesta välistä lähtien suomalaista julkaisutoimintaa vaivasi vuosikymmenen ajan taloudellinen epävarmuus ja konservatismiin nousu, joka osaltaan vaikutti siihen, että perinteisiä arvoja ei haluttu haastaa kirjallisuuden kentillä.⁸⁶ Aikakauslehtien merkitys julkisen keskustelun foorumina oli huomattavan tärkeä, ja *Tulenkantajien* kaltaiset kulttuurijulkaisut osallistuivat muovaamaan käsitystä suomalaisesta kulttuurista. Siitä huolimatta, että *Tulenkantajat* oli kiinnostunut myös kyseenalaistamaan perinteisiä käsityksiä suomalaisuudesta ja suomalaisesta kulttuurista ja laajentamaan käsitystä etenkin seksuaalisuuden normistosta,⁸⁷ se osallistui myös kritisoimiensa dogmien ylläpitoon ahkerasti. Vaikka kustannusala ei 1920–30-lukujen taitteessa velvoittanut valtiosensuuri, voi ajan julkaisutoiminnassa niin laajemmin kuin *Tulenkantajat*-lehden kohdalla havaita haluttomuutta julkaista seksuaalisuuden ja sukupuolen normistoa horjuttavia tekstejä.

Kustantajien mahdollista queer-aiheiden julkaisua koskevaa haluttomuutta kohtasi tulenkantajiin kuulunut kirjailija Helvi Hämäläinen. Hänen vuonna 1927 kirjoittamansa pienoisoromaani *Kaunis sielu* jäi julkaisematta⁸⁸, ja syyksi kirjailija epäili itse vuosikymmeniä myöhemmin sitä, että kustantajat eivät halunneet julkaista kirjaa, jossa käsiteltiin naisten

---

⁸⁴ Mustola 2003, 488.

⁸⁵ Stang 2015, 52–53.

⁸⁶ Stang 2015, 79.

⁸⁷ Ks. avioliittoinstituution kritiikki alaluvussa 3.1.

⁸⁸ Teos julkaistiin lopulta Hämäläisen kuoleman jälkeen postuumisti vuonna 2001.

välistä rakkautta.⁸⁹ Samaisissa haastatteluissa ja myöhemmin myös muistelmissaan Hämäläinen esitti hyvin ristiriitaisia lausuntoja *Kauniista sielusta* – toisaalta hän uskoi, että teos oli jäänyt julkaisematta naisten välisen rakkauden kuvauksien takia, mutta toisaalta taas esittää, ettei teosta kirjoittaessa vielä ymmärtänyt, että naiset voivat rakastaa naisia.⁹⁰

Aikanaan julkaisematta jääneestä romaanista ei ymmärrettävästi *Tulenkantajat*-lehdessä ole mainintaa, mutta lehdessä vuonna 1930 julkaistu Hämäläisen novelli ”Erehdys”⁹¹ toimii queer-luennan metodeja käyttäen kiinnostavana vertauksena *Kauniille sielulle*. Kiinnostava yhteys aikanaan julkaisemattomaksi jääneen romaanin ja novellin välille syntyy siinä, että molemmissa päähenkilö tuntee häpeilevää halua neiti L:ksi kutsuttua naista kohtaan. Siinä missä romaanissa naisten välinen eroottinen halu on sanoitettu avoimesti, jää novellissa päähenkilön sukupuoli epäselväksi.

”Erehdyksen” päähenkilö tapaa säännöllisesti kotonaan viehättävää näyttelijätärtä neiti L:ää. Päähenkilö pyytää lukijoilta heti alussa, etteivät he pitäisi sitä, mitä hän aikoo kertoa ”millään tavalla merkitsevänä” ja kuvailee kaiken johtuvan omasta haaveksivaisuudestaan.⁹² Neiti L on arvokas mutta ivallinen hahmo, ja päähenkilö epäilee hänen kylmyytensä johtuvan siitä, että hän pitää ”käyntiään jonkinverran sopimattomana”.⁹³ Päähenkilö kuvailee itseään yksinäiseksi haaveilijaksi, joka oli tapahtumien aikoihin ”sekavassa, oudossa mielentilassa”.⁹⁴ Päähenkilön sukupuoli säilyy läpi novellin jokseenkin epäselvänä – ottaen huomioon, että novellin kirjoittaja Helvi Hämäläinen on nainen, saattaa lukija ryhtyä lukemaan novellia naispäähenkilön näkökulmasta. Päähenkilön sukupuoli on mahdollisesti pääteltävissä sanasta *nuorukainen* seuraavassa kohdassa:

Keskustelimme; kaukainen oli suhteemme, kuitenkin hänestä jo tiesin paljon. Niin, mitä hänestä tiesinkään: rakastunut nuorukainen ja huomattavan henkilön rakastajatar, julkinen. Siinäpä oli meidän suhteemme, siinä kaiken selvitys.⁹⁵

Nuorukaisen voidaan olettaa 1920–30-luvun taitteessa viittaavan nimenomaan miespuoliseen nuoreen henkilöön, vaikka toki on mahdollista, että sanavalinnalla on yritetty luoda kuva sukupuoleltaan epäselvästä henkilöstä. Epäselväksi jää, keneen sanalla nuorukainen viitataan

---

⁸⁹ Stang 2015, 224–227; Kivilaakso & Taavetti 2024, 245–248.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Hämäläinen Helvi, Erehdys, *Tulenkantajat* 11–12/1930, 166–171.

⁹² Ibid., 166.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Ibid., 167.

⁹⁵ Hämäläinen Helvi, Erehdys, *Tulenkantajat* 11–12/1930, 167.

– onko kyse päähenkilöstä, vai neiti L:n rakastajasta? Jos kyse olisi päähenkilöstä, miksi hän käyttäisi sanavalintoja ”mitä hänestä tiesinkään” kertoessaan itsestään? Hämäläisen vapaana virtaava kirjoitustyyli on tulkinnanvaraisuutta täynnä.

Novellin käännekohtana toimii päähenkilön muistelu eräästä illasta, jolloin neiti L saapuu hänen luokseen. Neiti L suutelee päähenkilöä ja itkee. Päähenkilö katselee ja ajattelee vuorotellen neiti L:ää ja itselleen mielihyvää tuottavaa kaakeliuunin kuvaa riisuutuvasta naisesta.⁹⁶ Hän kokee sääliä neiti L:ää kohtaan, ja samalla hänen ajatuksensa lipuvat ympäristöön, savupiippuihin ja asfalttikäytävään.⁹⁷ Vaikeassa tilanteessa päähenkilö päätyy kertomaan neidille jotakin, jonka jälkeen neiti ”heittää säälivän silmäyksen” ja ”häpeää, että on sellaiselle ihmiselle itsensä paljastanut” ja lopulta lähtee.⁹⁸ Novellissa ei kerrota, mitä päähenkilö sanoo, mutta hän pitää sitä erehdyksenä. Tämän tapaamisen jälkeen sana *nuorukainen* tulee taas esiin novellissa:

Seuraavana päivänä kuulen, että häntä on loukattu, hänelle on tapahtunut vääryys, epäoikeudenmukaisuus; minä kalpenen; turhaan pyytelen, yrittelen päästä puheille.

Mitenkä sitten: oliko kovin luonnotonta, oliko mahdotonta, että vääryys tuona hetkenä kulki sydämeni lävitse. Rakastajatar, huomaatteko, ja nuorukainen haaveksivainen, kovin oli kidutettu, kidutettu oli sydämeni.⁹⁹

Neiti L jatkaa käymistään päähenkilön luona, mutta käydessään pilkkaa ja naureskelee päähenkilölle. Heidän viimeinen tapaamisensa päättyy seuraavasti:

Kerran sitten minulle alkaa nauraa, puhelee, naureskelee, minä en mitään vastaa, kertoo ilkeyksissängsä jostakin uudesta rakastajastaan, hymyilee, sitten äkkiä nousee ja kepeästi vain suutelee otsaa, lähtee. Koskaan, koskaan en minä ollut häntä suudellut, vaikka mieli teki.¹⁰⁰

Novelli loppuu siihen, kuinka päähenkilö pohtii omaa erehdystään ja häpeäänsä sekä neiti L:ää, joka saa hänet kiivaan vihaiseksi.¹⁰¹ Jos novellia lähestyy kuvauksena miespuolisen nuorukaisen (päähenkilö) ja näyttelijättären (neiti L) salasuhteena, näyttäytyy päähenkilön

---

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Ibid., 168.

⁹⁹ Ibid., 171.

¹⁰⁰ Hämäläinen Helvi, *Erehdys, Tulenkantajat* 11–12/1930, 171.

¹⁰¹ Ibid., 171.

itseinho ja häpeä jokseenkin kohtuuttomalta – etenkin kun päähenkilö toteaa novellin loppupuolella, ettei koskaan edes suudellut neiti L:ää. Neiti L ottaa pilkallisen asenteen päähenkilöön sen jälkeen, kun tämä sanoo ääneen ”väärän ajatuksensa”¹⁰² – millaisesta tunnustuksesta on voinut olla kyse?

Yksi mahdollisuus olisi tulkita novellia reparaatiivisen lukutavan avulla kertomuksena, jossa huomionkipeä ja sydänsuruinen näyttelijätär neiti L tapaa naispuolista päähenkilöä, ja heidän välillään vallitsee eroottinen jännite. Tässä tulkinnassa neiti L:llä olisi huomattavan julkisuuden henkilön kanssa parisuhde, ja ”nuorukainen” viittaisi parisuhteen ulkopuolella toiseen neiti L:n rakastuneeseen mieheen. Tällöin neiti L:n voisi tulkita käyvän naispäähenkilön luona potemassa sydänsurujaan ja ”käyttämässä hyväksi” hänen ja päähenkilön välille syntynyttä puhumatonta, eroottista jännitettä. Päähenkilön ”erehdys”, jonka jälkeen neiti L otti pilkallisen asenteen häntä kohtaan, voisi tässä tulkinnassa olla tunnustus samansukupuolisesta rakkaudesta.

Todennäköisesti Hämäläinen jätti tahallisesti novelliinsa tulkinnanvaraa. Mirjami Mykkänen käsittelee *Kaunista sielua* kirjallisuudentutkimuksen pro gradussaan 1900-luvun dekadenssin¹⁰³ käsitteen kautta, ja toteaa, ettei romaanin kertojaa eli päähenkilöä tule ottaa todenmukaisuuteen pyrkivänä, vaan hänen sisäistä maailmaansa kuvaavana.¹⁰⁴ Sen valossa, että myös Hämäläisen aikanaan julkaisemattomaksi jääneessä romaanissa *Kauniissa sielussa* naispäähenkilöllä on eroottinen suhde hahmoon nimeltä neiti L,¹⁰⁵ väitän, että ”Erehdystä” on perusteltua tutkia osana suomalaisen queer-kirjallisuuden historiaa. On mahdollista, että Hämäläinen on kirjoittanut novellin alun perin naisten välisenä rakkauden kuvauksena, jonka jälkeen joko itse tai lehden toimituksen pyynnöstä muokannut sanavalintoja heteronormiin sopivammaksi. Vaikka novelli kertoisikin tarinan naisen ja miehen välisestä rakkaussuhteesta, on vääränlaista rakkautta kuvaavassa teoksessa queeriutta.

”Erehdys” kertoo myös laajemmin *Tulenkantajat*-lehden suhtautumisesta queer-aiheisiin. Useimmiten lehdessä julkaistu queerius jää rivien väliin, ja se pitää lukea esiin. Sukupuolen ja seksuaalisuuden normistoa horjutettiin esimerkiksi avioliittoon kohdistuvaa kritiikkiä julkaisemalla, kun taas esimerkiksi homoseksuaalisuuden käsittely jää hyvin vajaaksi.

---

¹⁰² Ibid., 171.

¹⁰³ Dekadenssi on rappiollista estetiikkaa kuvaava kirjallinen virtaus. Ks. esim. Mykkänen 2020, 5.

¹⁰⁴ Mykkänen 2020, 2.

¹⁰⁵ Hämäläinen 2001, 38.

3 Tulenkantajat ja kosmopoliitti queerius

3.1 Keikareiden ja turmeltuneiden kaupunki

Nuori Suomi on herännyt! Me emme enää ole sidottuja Runebergiin ja Topeliukseen, me olemme Eurooppa, Aasia, Amerikka, Afrikka ja Australia, me olemme Lontoo, New-York, Berlin, Paris, Peking, Shanghai, Tokio, Melbourne, Kairo ja Zanzibar. Berlinin Friedrichstrasse, Kölnin jättiläisrakennukset, Lontoon Trafalgar Square, Parisin Café du Dome, Broadway ja Unter den Linden, D-juna halki mannermaan suurkaupunkien, Untergrund, Compagnie int. des wagons-lits et des grands express Europeens, Atlantin ja Tyynen meren väliset Pacific-radat, Hollywood. Me olemme kosmopoliitteja ja internationalisteja, 20:nneen vuosisadan lapsia, uuden ajan pioneereja julistajia.¹⁰⁶

Tällaisella innolla *Viborgs Nyheter* -lehden Harri Edgren kirjoittaa *Tulenkantajat*-lehteen sen merkityksestä suomenlaisen kulttuurin kansainvälistymiselle. Etenkin Berliini ja Pariisi edustivat suomalaisille nuorille kirjailijoille eurooppalaisia suurkaupunkeja, joissa uusi maailma toteutui ja moderni ihminen saattoi ilmaista itseään vapaasti. Näissä kaupungeissa seksuaalisuuden ja sukupuolen rajoja venytettiin ja rikottiin niin klubeilla, homoseksuaaleille julkaistuissa aikakauslehdissä kuin tieteen parissa.¹⁰⁷

Kosmopoliittisuuden merkitys modernin ajan taiteilijoille oli suuri,¹⁰⁸ ja metropolit toimivat queer-aiheiden kehtona. Maurialan mukaan suurkaupungista löytyi Olavi Paavolaiselle, Ilmari Pimiälle, Onni Hallalle ja Uno Kailaalle ”samaistumiskohde homoseksuaalisuudelle”. Tulenkantajanaisille hänen mukaansa miljöö ei kuitenkaan tullut yhtä merkittäväksi, vaikka se mahdollistikin yksityisen piiristä julkiseen miesten maailmaan poistumisen.¹⁰⁹ Ritva Hapuli osoittaa, että naisten matkailu oli maailmansotien välisenä aikana oletettua yleisempää, ja naisten näkymättömyys voi johtua enemmänkin siitä, että ”miehiset kokemukset ovat hallinneet matkailun määrittelyä – –”.¹¹⁰ Matkustamisen kokemukset rajautuivat kieltämättä

¹⁰⁶ Edgren Harry, Nykyaikaisen nuorison kapina ”Viborgs Nyheterissä”, suom. Lauri Viljanen, *Tulenkantajat* 8–9/1029, 138.

¹⁰⁷ Tamagne 2006, 176–186.

¹⁰⁸ Halu avata ikkunat Eurooppaan ei kuitenkaan ollut tulenkantajien keksimää – olihan Juhani Ahokin jo vuosikymmeniä aiemmin matkustellut Pariisiin ja kirjoittanut romaaneihinsa muun muassa Moulin Rougesta, esimerkiksi romaanissaan *Yksin* (1890).

¹⁰⁹ Mauriala 2005, 303.

¹¹⁰ Hapuli 2003, 16.

pienen ja etuoikeutetun ryhmän piiriin.¹¹¹ Riippumatta siitä, matkustettiinko vai ei, tulee *Tulenkantajat*-lehdessä selväksi, että suurkaupungit ja niiden elämä kiinnostivat.

Vaikka metropolit toimivat inspiraation lähteenä, ei niistä kirjoitettu kuitenkaan pelkästään ylistävästi. Suurkaupungit liitettiin usein moraaliseen rappioon ja turmeltumiseen, ja jotkut tulenkantajista suhtautuivat suurkaupunkien edustamiin elämäntyyleihin myös negatiivisesti.¹¹² Päätoimittaja Erkki Vala arvostelee helsinkiläistä taiteilijaelämää käsittelevän Mika Waltarin uutuusromaanin *Suuri Illusioni* (1928) kuvaavan ”tässä ympäristössä luonnotonta tai koristeellista” rakkautta ja toteaa Waltarin lainaavan ajatuksia eurooppalaisilta kirjamarkkinoilta.¹¹³ Olavi Paavolainen, joka matkusti usein muun muassa Ranskaan ja Saksaan, kirjoittaa paljon kaupungistumisesta, ja kuvailee esimerkiksi ”elämänmuotojen runsautta”.¹¹⁴ Dandyksikin luonnehditun taiteilija Valle Rosenbergin taiteen kerrotaan onnistuvan ”väläyttämään suurta kauneutta suurkaupunkinsa ihmishuonoudesta.”¹¹⁵ Ranskalaista, aikanaan avoimesti miehiä rakastanutta näytelmäkirjailijaa Jean Cocteauta taas tituleerataan hänestä kertovassa jutussa ”ikuiseksi salonkikeikariksi”, jonka suonissa ”virtaa punaisen veren sijasta suurkaupungin elämän polttava kuume”.¹¹⁶

Vaikka keikarointia lukuun ottamatta mikään edellä mainituista lausahduksista ei suoraan viittaa sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden ilmentymiin, reparaatiivinen lukutapa mahdollistaa niiden tulkinnan queereina pilkahduksina. Lukijalle piirtyy kuva perinteet hylkäävästä, turmeltuneesta, monipuolisesta ja luonnotonta rakkautta edustavasta kaupunkilaiselämästä. Lehdessä käytetty kieli viittaakin laaja-alaisesti siveellisyyden rajojen rikkojiin, oli kyse sitten samansukupuolisesta rakkaudesta, sukupuolen monimuotoisuudesta tai seksityöstä.

Queerin, modernin ja kosmopoliittisuuden merkitykset kietoutuvat kiinnostavilla tavoilla yhteen antiikin ihanteiden kanssa, kun *Tulenkantajissa* kirjoitetaan hellenismistä ja Hellaasta, joilla viitataan antiikin kreikkalaisuuteen ja Kreikkaan. Kiinnostus esimerkiksi alastonkulttuuriin vaikuttaa peilautuvan vahvasti antiikin ihannemiesvartaloon, eikä

---

¹¹¹ Sukupuolen vaikutusta matkailuun voi kiistää. Kulttuurieliittiin kuuluville naisille mahdollisuudet matkustaa olivat kuitenkin enemmän avoinna kuin esimerkiksi työväenluokkaisille suomalaisille.

¹¹² Järvelä 2024, 160.

¹¹³ Vala Erkki, Arvostelua., *Tulenkantajat* 0/1928, 40.

¹¹⁴ Paavolainen Olavi, Yhden savukkeen ajan, *Tulenkantajat* 4/1929, 52.

¹¹⁵ H. Ahtela, Ruotsin ja Suomen nykyhetken maalaustaide. II: Suomen maalaustaide, *Tulenkantajat* 1–2/1929, 4–8.

¹¹⁶ Halonen Antti, Ikuinen lukiolainen – ja salonkikeikari: Jean Cocteau – surrealisti, *Tulenkantajat* 7–8/1930, 110–111.

maininnoilta antiikin homoseksuaalisuudestakaan vältytä. Tauno Tattari käsittelee hellenismistä ja nykyaikaa¹¹⁷ *Tulenkantajat*-lehdessä pitkästi ja siteeraa urheiluteoreetikkoa ja pesäpallon kehittäjää Lauri Pihkalaa seuraavasti:

Yhtä varmaa kuin on, että taiteilijat käsittelevät urheiluaiheitaan puhtaista taidevaikuttumista, yhtä todennäköistä on, että heidän jäljissään löysi tiensä palestroille ja gymnasioihin se aines, jolla muutoin ei olisi ollut siellä mitään tekemistä. Tosiasia on, että Hellaassa pederastia rehoitti kammottavassa määrässä ja että ennen muuta urheilupaikat olivat sen pyyntimajat.¹¹⁸

Käsite pederastia viittaa antiikin kreikkalaisessa kulttuurissa esiintyneisiin aikuisten miesten ja teinipoikien välisiin suhteisiin.¹¹⁹ Yllä oleva kuvaus osoittaa, kuinka 1900-luvun alussa etenkin miesten homoseksuaalisuuteen liitettiin ajatus nuoria poikia saalistavasta ja likaisesta perverssistä. On jokseenkin kiinnostavaa, että vaikka lehden toimituksessa ja lähipiirissä oli miehiä, joilla oli suhteita miesten kanssa, vastaavanlaisia kirjoituksia julkaistiin.

Siinä missä yllä oleva esimerkki kuvaa homoseksuaalisuuteen liittyvää vastenmielisyyttä, julkaistiin vuoden 1930 numerossa 15 ote Sven Ståhlin kirjoituksesta, jossa hän kyseenalaistaa sitä, miksi Radclyffe Hallin teos *The Well of Loneliness* (1928) kiellettiin kotimaassaan Englannissa.¹²⁰ Hallin romaani käsittelee teemoja, jotka nykypäivästä käsin hahmottuvat lesbouden ja transmaskuliinisuuden kuvauksina. Ståhl ei mainitse näistä teemoista mitään, mutta esittää, että kirja on suorastaan viaton verrattuna toiseen Englannissa sensuroituun teokseen, D. H. Lawrencen *Lady Chatterleyn rakastajaan* (1928/1929).¹²¹ Vaikka artikkelissa ei mainita mitään sukupuoli- ja seksuaalinormien haastamisesta, voi sen tulkita olevan kirjoittajan hiljainen kannanotto samansukupuolisten suhteiden hyväksymisen puolesta. Samansukupuoliseen rakkauteen suhtautuminen vaihtelee paljon kirjoittajien välillä, ja vaikuttaakin siltä, ettei *Tulenkantajat*-lehdellä ei ollut yhdenmukaista linjaa siinä, miten homoseksuaalisuuteen suhtauduttiin.

---

¹¹⁷ Tattari Tauno, Hellenismistä nykyaikaan. *Tulenkantajat* 22–24/1929, 383–385.

¹¹⁸ Ibid., 384.

¹¹⁹ Ks. esim. Hupperts 2006, 34–35.

¹²⁰ Ståhl Sven, D. H. Lawrence: ”Lady Chatterleyn rakastaja” – tällä hetkellä maailman kuuluisin romaani, *Tulenkantajat* 15/1930, 215–216.

¹²¹ Ibid.

3.2 Harlekiineja, vampyyreja ja Sapfon tuskia

Tulenkantajat halusi olla modernin ajan hermolla, ja lehti osoittaakin suurta kiinnostusta niin kotimaan kuin ulkomaiden julkimoita kohtaan. Kiki de Montparnasse, oikealta nimeltään Alice Prin, oli ranskalainen malli ja taidemaalari, jonka julkisuuskuva kiinnosti useita tulenkantajien piiriin kuuluneita kirjoittajia.¹²² *Tulenkantajat*-lehteen Kikistä kirjoitti Raoul af Hällström, jonka artikkeli paitsi kuvaa pariisilaista ikonia, antaa vastakarvaan lukien lesboeroottisiakin sävyjä sisältävän katsauksen pariisilaiseen yöelämään.¹²³ Af Hällström kirjoittaa Kikistä ”Montparnassen kuningattarena, maailman kuuluisimpana mallina” jonka lumoissa koko Montparnassen kaupunginosa on. Kiki kuvataan kaunottarena, joka saa tehdä mitä haluaa, ja jonka ympärillä parveilee jatkuvasti ihailijoita. Päihteiden ja juhlimisen täytteisestä illasta kertovassa jutussa voi havaita queerin pilkahduksia, kun kuvaukseen astuu myös Kikin ”pieni ystävätär, nokkela Axelle, joka oli puettu [h]arlekiiniksi”.¹²⁴ Harlekiinin¹²⁵ asuun pukeutunut Axelle tanssii Kikin kanssa ja huolehtii hänestä koko illan ajan. Kiki torjuu läpi illan miesihailijoita ympäriltään, milloin ivaten heitä ja milloin potkien puristavat kenkensä heidän päälleen. ”Suruttomat boheemit”¹²⁶ eivät pahastu Kikin tulisesta temperamentista ja juhlat jatkuvat riehakkaina – jopa hevospatsaalla ratsastetaan ”[h]arlekiini Axelle perämiehenä”.¹²⁷ Af Hallströmin juttu loppuu siihen, kun puoli kuudelta aamulla Kiki lähtee Axelleen nojaten taksilla vielä jatkamaan juhlintaa.

Niin 1930-luvulla, kuin laajemminkin 1900-luvulla naisten homoseksuaalisuuteen liittyi vahvasti ajatus maskuliinisesta ilmaisusta.¹²⁸ Lukijalle piirtyy kuva Axellesta androgyyninä, naamiasasuun pukeutuneena uskollisena ystävättärenä. Jutussa ei kuvata miesten olevan kiinnostuneita Axellesta, joka lisää vaikutelmaa siitä, että Axelle ei ole paikalla kuin vain Kikiä varten. Kikin olemus taas näyttäytyy villinä ja seksuaalisesti vapautuneena, ja esimerkiksi hänen nauruaan kuvataan ”houkuttelevaksi ja varoittavaksi, vietteleväksi ja tuhoatuottavaksi s[e]jireeninauruksi”.¹²⁹ Vaikka Kikin ja Axellen välillä ei kuvata olevan mitään romanttista tai seksuaalista, eikä tosielämän Alice Prin ole tunnettu naissuhteista, on

¹²² Ks. esim. Mika Waltarin runo ”DOME” (*Tulenkantajat* 17/1929); Olavi Paavolaisen kirjoitus ”KIKI” (*Seura* 5/1927).

¹²³ Af Hällström Raoul, Kiki de Montparnasse, *Tulenkantajat* 11–12/1929, 162–163.

¹²⁴ *Ibid.*, 163.

¹²⁵ Tyypillisesti nokkela miespuolinen palvelijahahmo, jonka juoret juontavat 1500-luvun Italiaan.

¹²⁶ Af Hällström Raoul, Kiki de Montparnasse, *Tulenkantajat* 11–12/1929, 163.

¹²⁷ *Ibid.*

¹²⁸ Juvonen 2007, 116.

¹²⁹ Af Hällström Raoul, Kiki de Montparnasse, *Tulenkantajat* 10–11/1929, 163.

jutussa piirtyvä kuva pariisilaisessa yöelämässä liikkuvasta itsepäisestä ja hurmaavasta mallista ja hänen uskollisesta, harlekiiniksi pukeutuneesta ystävättärestään kiinnostavalla tavalla queer. Af Hällströmin artikkelin voikin tulkita kertovan totuudenmukaisen reportaasin sijaan siitä, miten seksuaali- ja sukupuolinormiston avartaminen liittyi *Tulenkantajat*-lehdessä kosmopoliittisiin teemoihin, kuten maailman suurkaupunkeihin ja julkimoihin.

Kuin sattumalta heti Kiki de Montparnassea käsittelevää kirjoitusta seuraa artikkeli, jossa käsitellään seksuaalisesti itsevarmaa ja tuhoavaa naishahmoa – vampyyriä.¹³⁰ Antti Halonen kirjoittaa vampyyrien olevan viehätysvoimaisia ja petollisia naisia, ja kuvailee tekstissä vampyyrihahmoa edustavan jo varhaisesti muun muassa Kleopatra ja Raamatun Eeva. Kulttuurihistorioitsija Hapuli käsittelee niin vampyyrinaisen kuvaa laajemmin, kuin tätä kyseistä Halosen kirjoitusta *Tulenkantajat*-lehdessä. Hapuli avaa artikkelissaan, että seksuaalisen ja tuhoisan naisen kuvaaminen vampyyrina 1800-luvulta 1900-luvun alkuun oli yleistä.¹³¹ Hapuli kuvaa vampyyrinaisen edustavan mahdollisuutta sukupuoliroolien ja naiseuden määritelmän kyseenalaistamiseen.¹³² *Tulenkantajat*-lehdessä vampyyrinaisen voikin nähdä kuvaavan seksuaalisesti vapautunutta ja miehistä riippumatonta naista, joka rikkoo naiseudelle asetettuja odotuksia.

Halonen kirjoittaa *Tulenkantajat*-lehdessä Raamatun Eevalla olevan ”kosmopoliittisia taipumuksia”, jotka saivat hänet viattomuudestaan huolimatta ”laskettelemaan valheita.”¹³³ Suurkaupungin turmeltuneisuus liitetään siis jopa kristinuskon kantaäitiin. Halonen toteaa Eevasta juurtavan juonensa myös ”yleismaailmalliset” bel-ami- ja gigolo-kulttuurit.¹³⁴ Bel ami viittaa seksuaalisesti vapautuneeseen mieheen ja gigolo miespuoliseen seksityöntekijään. Hapuli esittää vampyyrinaisen hahmon kommentoivan sekä miehen että naisen seksuaalisuutta.¹³⁵ *Tulenkantajissa* tämä näkyy selvästi, kun Halonen selittää normistosta poikkeavan miehen seksuaalisuuden johtuvan vaarallisesta naisesta.

Naisten seksuaalista vapautuneisuutta löytyy myös vuonna 1930 Elsa Soinin¹³⁶ kirjoittamassa useassa numerossa jatkuvassa artikkelissa tanssija Isadora Duncanista ja hänen

---

¹³⁰ Halonen Antti, Vampyyri – sfinksin sisar. Mikä hän on? *Tulenkantajat* 10–11/1929, 164–165.

¹³¹ Hapuli 1992, 116–117.

¹³² Hapuli 1992, 122.

¹³³ Halonen Antti, Vampyyri – sfinksin sisar. Mikä hän on? *Tulenkantajat* 10–11/1929, 164.

¹³⁴ Halonen Antti, Vampyyri – sfinksin sisar. Mikä hän on? *Tulenkantajat* 10–11/1929, 164.

¹³⁵ Hapuli 1992, 120.

¹³⁶ Elsa Soinin kirjallisessa tuotannossa käsitellään homoseksuaalisuutta teoksissa *Jumalten ja ihmisten suosikit* (1926), *Uni* (1930) ja *Katarina menettää pelin* (1931).

rakkauselämästään.¹³⁷ Vaikka Duncanilla oli myös naisten kanssa suhteita, hänen rakkauselämänsä käsitellään artikkelissa vain miespuolisten rakastajien kautta. Vastakarvaan lukemalla queerin voi kuitenkin nähdä ajoittain tulevan esiin tekstissä. Soini kirjoittaa Duncanista seuraavasti: ”hän uskoo ihanaan, pakanalliseen kauneuteen, jonka hän löytää Kreikasta, – – ja hän uskoo ihanaan, pakanalliseen rakkauteen, jonka hän löytää elämästä.”¹³⁸ Soinin mukaan Duncan oli ”sovinnaisten siteiden vannoutunut vastustaja ja huimaavan ennakkoluuloton joka suhteessa”.¹³⁹ Selkeimpiä kohtia, joissa Duncanin naissuhteet näkyvät lukijalle, on kun Soini kirjoittaa tanssijan saavan ”kokea kaikki Sapphon tuskat” hänen ”arkkienkelinsä” rakastuessa toiseen.¹⁴⁰ Tämän ”arkkienkelin” nimeä ei mainita, mutta todennäköisesti kyseessä oli taiteilija Mercedes de Acosta, jolla oli rakkaussuhteita myös ajan muiden kuuluisuuksien, kuten Greta Garbon ja Marlene Dietrichin kanssa. Antiikin aikana naisten välistä rakkautta runoissaan kuvannut Sapfo on esimerkki siitä, miten antiikin kulttuuri kietoutui niihin merkityksiin, joita 1920–30-luvuilla samansukupuolisiin suhteisiin liitettiin.

Seksuaalinen toimijuus ja omaehtoisuus oli modernin naisen identiteetin synnylle merkittävää.¹⁴¹ *Tulenkantajien* voi nähdä osallistuvan modernin naiseuden luomiseen ja osoittavan kiinnostusta sen luonteeseen horjuttaa vallalla olevia seksuaali- ja sukupuolinormeja. Vaikka modernia naista edustaviin julkimoihin liitetään värittyneitä mielikuvia niin vampyyreistä kuin pakanallisuudesta, osoitetaan heitä kohtaan myös arvostusta ja ihailua.

3.3 Vieroksuttu queerius

Siinä missä Duncanista kirjoitettiin pitkästi, saivat Eurooppaa hurmanneet aikansa tähtijulkimot Josephine Baker ja Florence Mills huomattavasti vähemmän palstatilaa. Sekä Baker että Mills olivat New Yorkista¹⁴² kuuluisuuteen ponnistaneita mustia naisia, joilla oli rakkaussuhteita niin miesten kuin naisten kanssa. Kumpikin taitelijoista tulee mainituksi lehdessä osana Raoul af Hällströmin mustista artisteista kertovaa juttua,¹⁴³ ja Baker vielä

¹³⁷ Soini Elsa, Isadora Duncanin rakkaudet, *Tulenkantajat* 7–8/1930, 104–107, 124; Soini Elsa, Isadora Duncanin loppu, *Tulenkantajat* 15/1930, 209–211, 227.

¹³⁸ Soini Elsa, Isadora Duncanin rakkaudet, *Tulenkantajat* 7–8/1930, 104.

¹³⁹ *Ibid.*, 106.

¹⁴⁰ *Ibid.*, 124.

¹⁴¹ Leskelä 2000, 223.

¹⁴² Mm. Harlemissa mustien taiteilijoiden piireissä syntyneet queer-alakulttuurit ovat vaikuttaneet merkittävästi nykypäivän seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kulttuureihin. Ks. esim. Chauncey 1994, 244–267.

¹⁴³ Af Hällström, Raoul. Uudet neekerit. *Tulenkantajat* 12/1929, 200–201.

kerran sen jälkeen. Af Hällströmin artikkeli on sisällöltään varsin rasistinen – siinä viljellään halventavaa n-sanaa¹⁴⁴ ja puhutaan afroamerikkalaisesta taiteesta varsin toiseuttavasti ja eksotisoivasti. Rotuoppiin perustava tieteellinen rasismi oli voimissaan 1900-luvun alkupuoliskolla,¹⁴⁵ ja sen vaikutukset voi havaita selvästi af Hällströmin kuvatussa artikkelissaan, kuinka ”[k]ultivoidulla valkealla rodulla on mustia veljiään kiittäminen monista verevistä ja uudistavista taide-elämyksistä”. Bakerin esityksien taas kuvataan saattavan suurkaupunkilaiset ”luonnollisiksi ja elämänhaluisiksi ja viattoman hilpeiksi”.¹⁴⁶ Af Hällströmin teksti osoittaa, että vaikka mustien ja ruskeiden taiteilijoiden esityksistä ja teoksista saatettiin olla kiinnostuneita, ja niitä saatettiin jopa ylistää, oli katse rotuopin ja rasismin värittämä. Siinä missä valkoisista ulkomaisista artisteista kirjoitetaan monipuolisesti, tulevat mustat ja ruskeat artistit nähdyksi vain ihonvärinsä kautta.

Kiinnostavan näkökulman queeriin ja kehollisuuteen antaa *Tulenkantajat*-lehdessä julkaistu Toivo Pekkasen novelli ”Ääni syvyydestä”.¹⁴⁷ Teoksen nimi viittaa Oscar Wilden teokseen *de Profundis* (1905/1962), jonka Wilde kirjoitti miesystävälleen ollessaan vankilassa homoseksuaalisista teoista tuomittuna. ”Ääni syvyydestä” kertoo miehestä nimeltä Haakon Puro, joka iättömällä olemuksellaan muistuttaa päähenkilöä Dorian Graysta.¹⁴⁸ Queer-luennan kannalta erityisen kiinnostavaa on se, kuinka päähenkilö jatkuvasti ”aavistelee” Haakon Puron olevan ”elostelija” sekä salailevan jotakin.¹⁴⁹

Novellin juonenkäänteeseen piilee siinä, kun Haakon Puro paljastaa päähenkilölle salaisuutensa: hän on syntynyt ilman alaraajoja ja rakentanut omat jalkansa ”vieteristä ja teräslangoista”.¹⁵⁰ Tämä muuttaa päähenkilön näkemyksen miehestä täysin – hän ihailee suuresti Haakon Puron kykyä voittaa vastuksensa elämässä.¹⁵¹ Novellissa vammaisuuden, sukupuolen ja seksuaalisuuden kategoriat kietoutuvat yhteen, kun Haakon Puro toteaa olevansa jalkojensa takia ”kyvytön täyttämään miehen korkeinta tehtävää” ja tapaavansa

---

¹⁴⁴ Halventavien sanojen, kuten n-sanan käyttö historiantutkimusta tehdessä on hankala aihe. Käytän muotoa n-sana tekstissäni välttääkseni sanan normalisoimista. Samanaikaisesti sensuroinnissa piilee presentismin vaara (Merivirta 2024, 69). Äärimmäisen halventavatkin sanat tulisi ymmärtää osana historiallista kontekstiaan. Aineistoni julkaisuajankohtana n-sanan käyttö Suomessa on ollut ristiriitaista: sekä vihamielisen toiseuttavaa että osa tieteellisen rasismin sävyttämää arkikieltä, ja joskus sanaa on käytetty jopa osana vastarintaa osoittavaa puhetta. Jätin n-sanan sensuroimattoman version alkuperäisaineistoni artikkelin alaviitetietoihin, sillä viitetietojen muokkaaminen vaikeuttaisi tiedon saatavuutta. Ks. esim. Merivirta 2024, Vuolajärvi 2014.

¹⁴⁵ Vuolajärvi 2014, 267.

¹⁴⁶ Af Hällström Raoul. Uudet neekerit, *Tulenkantajat* 12/1929, 200–201.

¹⁴⁷ Pekkanen Toivo, Ääni syvyydestä, *Tulenkantajat* 8–9/1929, 134–137.

¹⁴⁸ Ibid., 134.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Ibid., 136.

¹⁵¹ Ibid.

rakastamansa naisen kanssa ”vain kahdesti vuodessa, jottei meidän kaipuumme tappaisi meidän uskoamme.”¹⁵² Miehuus määrittyy novellissa seksuaalisen kyvykkyyden kautta, jota vammaisena syntynyt Haakon Puro ei voi saavuttaa.

Häntä ”kuin lumottuna” kuunteleva päähenkilö soimaa itseään: ”Tunsin, että ne olivat olleet vain minun omat sairaut ajatukseni, jotka ovat nähneet hänessä jotakin Dorian Graysta.”¹⁵³ Epäilyt homoseksuaalisuudesta hahmottuu novellissa Oscar Wildeen viittaamisen kautta, ja sekä vammaisuus että homoseksuaalisuus näyttäytyvät seksuaalinormiston poikkeamina, joihin liitetään sairauden leima.¹⁵⁴ Pekkasen ”Ääni syvyydestä” kertoo myös laajemmin homoseksuaalisuuteen liittyvästä suhtautumisesta, joka alkoi hahmottumaan yhä enemmän sairauskäsityksen¹⁵⁵ kautta 1930-luvulle tultaessa.¹⁵⁶

Kulttuurilehti pyöri niin kirjoittajiensa kuin kirjoituskohteidensa puolesta menestyvien taiteilijoiden ympärillä. *Tulenkantajat* esiintyi lehtenä, johon kuka tahansa, jolla vain oli paloa asiansa puolesta, sai kirjoittaa. Siihen, kenen ääni lehdessä kuului, vaikutti kuitenkin moni seikka. *Tulenkantajiin* kirjoittavat tulivat kyllä eri luokkataustoista ja naisia oli useampikin, mutta keskiluokkaisesta tai hyvätuloisesta, usein porvarillisesta ja akateemisesta taustasta ponnistavat miehet olivat ehdottomasti eniten edustettuina niin taiteilijaryhmässä kuin lehdessä.¹⁵⁷ Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus määrittyy lehdessä pitkälti korkeakoulutetun¹⁵⁸ ja sisällissodan jälkeisessä Suomessa niin rodullisesti kuin poliittisesti valkoisista lähtökohdista ponnistavan linssin läpi. *Tulenkantajat* oli kiinnostunut horjuttamaan joitakin seksuaali- ja sukupuolinormiston rakenteita, mutta laaja-alaista kiinnostusta queer-aiheisiin se ei osoita. Huolimatta lehdessä esitettyjen suvaitsevaisuuden ja avoimuuden ihanteista, yhteiskunnan marginaaleihin jäivät ryhmät, kuten rodullistetut, vammaiset ja seksityöntekijät tulevat toiseutetuiksi.

---

¹⁵² Pekkanen Toivo, Ääni syvyydestä, *Tulenkantajat* 8–9/1929, 136.

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Haakon Puro toteaa novellissa: ”Ruumis on ensin pelastettava, sillä sairas ei ole koskaan onnellinen”. Pekkanen Toivo, Ääni syvyydestä. *Tulenkantajat* 8–9/1929, 136.

¹⁵⁵ Suomessa käytiin 1900-luvun alussa keskustelua siitä, tulisiko homoseksuaalisuuteen suhtautua rikosoikeudessa sairautena vai rikoksena. Esimerkiksi rikosoikeuden professori Allan Serlachius pyrki dekriminisoimaan homoseksuaaliset teot, sillä hän katsoi, että ”kyse oli pikemminkin sairaudesta kuin rikollisesta tahdonsuunnasta.” Sorainen 2011, 211.

¹⁵⁶ Hagman, Sandra, Homoseksuaalisuudesta langetettujen tuomioiden taustoja, Sateenkaarihistorian ystävien verkkolehti 28.1.2021.

¹⁵⁷ Vaikka tulenkantajilla oli usein huomattavasti paremmat mahdollisuudet kouluttautua kuin ikäisillään nuorilla aikuisilla, harva heistä eteni ylioppilaaksi valmistumiseen asti. Sitäkin enemmän aikaa tuli kuitenkin vietettyä ylioppilaiden juhlissa. Järvelä 2024, 30.

¹⁵⁸ Mauriala 2005, 45.

Lehdellä oli kuitenkin pyrkimyksiä moniäänisyyteen. Esimerkiksi työväestöä pyrittiin houkuttelemaan lukijakunnaksi,¹⁵⁹ ja kaikilla lukijoilla oli mahdollisuus kirjoittaa *Maan ääni*-mielipidepalstalle, joka laajeni vuonna 1930 lehden lisäliitteeksi.¹⁶⁰ Vaikka naiset olivatkin selvässä vähemmistössä sekä tulenkantajien ryhmässä että *Tulenkantajat*-lehden toimituksessa, he muodostivat merkittävän osan aktiiveista. Näiden aikansa kulttuuriällymystöön kuuluneiden naisten voikin nähdä rikkoneen niitä odotuksia, jotka yhteiskunta heille oli asettanut.

Yksittäiset esiintulot ja piiloutumiset rakentavat kuvaa queerista osana kosmopoliitin kulttuuriällymystön elämäntyyliä, johon assosioituvat esimerkiksi suurkaupunkien yöelämä, dekadentti taide ja seurapiirielämä. Samanaikaisesti rakentuu myös vieroksuttujen mielikuvien värittämä kuva queeriudesta, johon liitetään lehdessä sairaus, vammaisuus, rodullistaminen, pedofilia ja petollisuus.

---

¹⁵⁹ Siitä huolimatta *Tulenkantajat* pyrki profiloitumaan erityisesti nuorten kulttuuri-ihmisten, mutta myös työväen ja köyhien taiteilijoiden lehtenä. Kirjoittajakaartinsa puolesta oman ikäluokkansa eliittiä edustanut lehti pyrki saavuttamaan työväenluokan nuorison laajana lukijakuntana – tosin hieman huonolla tuloksella päätellen siitä, että lehdessä käytiin kiivastakin debattia siitä, kuinka *Tulenkantajat* yrittävät havitella nuorta työväestöä lukijoikseen, mutta eivät tosiasiasa tunne sen ”sielua”. Ks. esim. Pekkanen August & Vala Erkki, Keskustelua työväenkysymyksistä, *Tulenkantajat* 4/1929, 66–70.

¹⁶⁰ Lukijapalstan siirtäminen lisälehdiksi vapautti ”enemmän tilaa kirjallisuutta ja taidetta koskeville artikkeleille” ja siirsi polemiikit pois päälehdestä. *Tulenkantajat* 20/1929, 328–330.

4 Kultainen boheemiaika päättyy

Ikuiset probleemit ovat aina olleet sukupuoliprobleemeja ja tulevat aina olemaan sitä.¹⁶¹

Tulenkantajien rakentama kuva sukupuoli- ja seksuaalinormiston poikkeamista avautuu monimerkityksellisenä. Queeriin liittyy sen esiintuloissa mielikuvia niin kosmopoliittisuudesta, sairaudesta, modernista, dekadenssista, elostelusta, tähteydestä, rodusta, erehdyksestä, keikareista, vammaisuudesta, antiikista, pedofiiliasta ja vampyyreista.

Lehti samanaikaisesti kyseenalaisti aikansa käsityksiä sukupuolesta ja seksuaalisuudesta ja osallistui niiden ylläpitoon. Kritiikki avioliittoinstituutiota kohtaan on esimerkki halusta muokata seksuaalisuuden diskursseja vapaamielisemmiksi. Toisaalta *Tulenkantajat* ei osoittanut kiinnostusta esimerkiksi homoseksuaalisuuteen liittyvän stigman purkamiseen, vaikka käsittelikin aihetta ajoittain joko suoraan tai epäsuoraan.

Tulenkantajat-lehden tekemiseen osallistui useampi omassa elämässään seksuaali- ja sukupuolirajoja rikkonut henkilö. Lisäksi lehdessä kirjoitettiin niin suomalaisista kuin ulkomaalaisista kulttuurihenkilöistä ja julkimoista, joiden kokemuksia voi tulkita queereiksi. Yksityishenkilöistä kirjoittaessa queerius ei kuitenkaan tule suoraan esille, vaan normien horjuttaminen näyttäytyy lähinnä vihjausten tai kaunokirjallisten viittausten kautta.

Viittausten, metaforien ja vihjailujen kautta queeriuden piiloutumisia ja esiintuloja on kuitenkin mahdollista paikantaa lehdessä. Vastakarvaan lukemisen ja reparatiivisen lukemisen metodit osoittavat, että erilaisista normia kyseenalaistavista lukupaikoista käsin

Tulenkantajat-lehti näyttäytyy alustana, josta aikalaiset saattoivat lukea seksuaali- ja sukupuolinormistoa horjuttavista yhteiskunnallisista keskusteluista, julkisuuden henkilöistä ja kaunokirjallisista teoksista.

Lukemalla lehdessä julkaistuja novelleja reparatiivisella lukutavalla osoitan, että queer-aiheita käsiteltiin myös taiteellisin keinoin. Tutkimukseni ehdottaa, että *Tulenkantajissa* julkaistu Helvi Hämäläisen novelli *Erehdys* on mahdollinen kuvaus naisten välisestä rakkaudesta.

Tulenkantajat-lehti on queer-historian kannalta monipuolinen aineisto. Jatkoa ajatellen sen rakentamaa sukupuolen- ja seksuaalisuuden määrittelyä voisi tutkia tarkemmin rodullistamisen ja vammaisuuden näkökulmista. Tutkielmani rajallisuuden vuoksi keskityin

---

¹⁶¹ Ståhl Sven, D. H. Lawrence: ”Lady Chatterleyn rakastaja” – tällä hetkellä maailman kuuluisin romaani, *Tulenkantajat* 15/1930, 216.

vain yksittäisiin queereihin pilkahduksiin ja esiintuloihin. Aiheen rajauksen vuoksi työssäni vähälle huomiolle jäi seksityön merkitys niin aikalaiskeskusteluissa kuin *Tulenkantajissa*. Seksityöhön liittyvien diskurssien tutkimiseen lehti antaa erinomaiset puitteet.

Tutkielmani nivoutuu osaksi laajempaa suomalaisen queer-historian tutkimuksen kenttää, ja osoittaa, että kulttuurilehdet ovat oivallinen tapa tutkia sukupuolen ja seksuaalisuuden normiston horjuttamisen paikkoja. Tulenkantajia ja suomalaista kulttuurilehdistöä olisikin mielekästä tarkastella myös laajemmin suomalaisen queeriuden määrittelijöinä. Jatkossa olisi kiinnostavaa tutkia myös *Tulenkantajat*-albumia ja vuodesta 1932–1939 ilmestynyttä lehteä ja sitä, muuttuiko tapa käsitellä queer-aiheita riippuen siitä, oliko kyseessä albumi, aikaisempi tai myöhäisempi lehti.

Tutkimani *Tulenkantajat*-lehti ilmestyi vain kahden vuoden ajan, mutta sekä lehti että tulenkantajuus ryhmänä ja ilmiönä elivät eri muodoissa niin ennen kuin jälkeen 1920–30-lukujen taitteen. Vaikka kultainen kaksikymmenluku tuli päätökseensä, jatkui keskustelu seksuaalisuuden ja sukupuolen rajoista. Ajan kuluessa toisten äänet vaikenivat ja toisten kuuluivat kovemmin. Melun keskeltä voi kuitenkin kuulla, kuinka rajoja on aina haluttu rikkoa.

Lähteet

Alkuperäisaineisto

Tulenkantajat, Helsinki 1928–1930.

Aikalaiskirjallisuus

Seura, Helsinki 5/1927.

Hämäläinen, Helvi: *Kaunis sielu*. WSOY, Helsinki 2001.

Tutkimuskirjallisuus

Chauncey, George: *Gay New York – Gender, Urban Culture, and the Making of the Gay Male World 1890-1940*. BasicBooks, New York 1994.

Hakkarainen, Heidi; Kurvinen, Heidi; Paju, Petri; Salmi, Hannu & Sorvali, Satu: Digitoidut sanoma- ja aikakauslehdet lähdeaineistona. *Kulttuurihistorian tutkimus: Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Toim. Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo & Marika Räsänen. Kulttuurihistorian seura, Turku 2022. 105–124.

Hapuli, Ritva: ”Ja huulissa pari pisaraa verta”: Vampyyri kohtalokkaan naisen kuvastossa. *Vampyyrinainen ja Kenkuinniemen sauna: Suomalainen kaksikymmenluku ja modernin mahdollisuus*. Toim. Ritva Hapuli, Kari Immonen & Katriina Mäkinen. SKS, Helsinki 1992. 113–131.

Hapuli, Ritva: *Ulkomailla – Maailmansotien välinen maailma suomalaisnaisten silmin*. SKS, Helsinki 2003.

Hekanaho, Pia Livia: Queer-teorian kummia vaiheita. *Käsikirja sukupuoleen*. Toim. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen. Vastapaino, Tampere 2010. 144–154.

Hupperts, Charles: Homoseksuaalisuus Kreikassa ja Roomassa. *Rakkaus samaan sukupuoleen: homoseksuaalisuuden historia*. Alkuteos: *Gay Life and Culture: A World History*. Toim. Robert Aldrich. Suom. Veli-Pekka Ketola. Thames and Hudson Ltd, Lontoo 2006. 29–56.

Hyttinen, Elsi: Feministinen ja queer-teoreettinen kirjallisuudentutkimus. *Lähestymistapoja kirjallisuuteen*. Toim. Hanna Meretoja, Aino Mäkikalli, Anna Helle, Kaisa Ilmonen & Markku Lehtimäki. SKS, Helsinki 2024. 324–334.

Hyttinen, Elsi: Naurawat kummitukset ja muita wastenmielisiä figuureita, eli kuinka kirjoittaa queeria kirjallisuudenhistoriaa. *AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti*, 2. 2014. 34–45. <https://doi.org/10.30665/av.74944>

- Immonen, Kari et al.: Lukijalle. *Modernin lumo ja pelko – Kymmenen kirjoitusta 1800–1900 -lukujen vaihteen sukupuolisuudesta*. Toim. Kari Immonen, Ritva Hapuli, Maarit Leskelä & Kaisa Vehkalahti. SKS, Helsinki 2000.
- Juvonen, Tuula: *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*. Vastapaino, Tampere 2002.
- Juvonen, Tuula. Isa Aspin kuolemanjälkeinen elämä. *Sateenkaari-Suomi: seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*. Toim. Kati Mustola & Johanna Pakkanen. Like, Helsinki 2007. 113–120.
- Järvelä, Juha: *Tulenkantajat. Taiteilijat ja kaupunki*. Avain, Helsinki 2024.
- Kivilaakso, Katri & Taavetti, Riikka: Kuvittelun ja käsittämisen rajoilla: Kirjallisuuden henkilöarkistot queer-historian tutkimuksessa. *Tutkimuspolkuja yksityisarkistoihin: Aineistot historian, kulttuurin ja kirjallisuuden tutkimuksessa*. Toim. Hanna Karhu, Katri Kivilaakso & Viola Parente-Čapková. SKS, Helsinki 2024. 229–270.
- Koivunen, Anu: Vieras nainen tuli taloon ja muita sukupuoliuonionia – Niskavuoren naiset ja 1930-luvun kulttuurikriisi. *Ajan Paineessa: Kirjoituksia 1930-luvun suomalaisesta aatemaailmasta*. Toim. Pertti Karkama & Hanne Koivisto. SKS, Helsinki 1999.
- Kuhlefelt, Eva: Hagar Olsson – maskuliinisuus, modernismi ja feministinen tietous. *Sateenkaari-Suomi: seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*. Toim. Kati Mustola & Johanna Pakkanen. Like, Helsinki 2007. 242-244.
- Leskelä, Maarit: Kaipaava, haluava, seksuaalinen nainen. *Modernin lumo ja pelko – Kymmenen kirjoitusta 1800–1900 -lukujen vaihteen sukupuolisuudesta*. Toim. Kari Immonen, Ritva Hapuli, Maarit Leskelä & Kaisa Vehkalahti. SKS, Helsinki 2000. 211–243.
- McCann, Hannah & Monaghan, Whitney: *Queer Theory Now: From Foundations to Futures*. Bloomsbury Publishing, 2019.
- Mauriala, Vesa: *Uutta aikaa etsimässä. Individualismi, moderni ja kulttuurikritiikki tulenkantajien elämässä 1920- ja 1930-luvulla*. Gaudeamus 2005, Helsinki.
- Merivirta, Raita: *Kolonialismia ilman siirtomaita? Kulttuurinen kolonialismi ja ”rotu” suomalaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa ja lapsille suunnatuissa lehdissä, 1900–1960*. Humanistinen tiedekunta, artikkeliväitöskirja. Turun Yliopisto 2024.
- Mustola, Kati: Heteronormin horjuttajat. *Suomen kulttuurihistoria 4: koti, kylä, kaupunki*. Toim. Kirsi Saarikangas, Pasi Mäenpää, Minna Sarantola-Weiss. Tammi, Helsinki 2003.

- Mykkänen, Mirjami: *Minussa liikkuu rivoja ja murheellisia ajatuksia rinnan. Helvi Hämmäläisen ”Kaunis Sielu” dekadenssin ja modernismin välisenä siirtymätekstinä.* Kirjallisuudentutkimuksen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 2020.
- Pakkanen, Johanna: Edith Södergran – takamaiden yksinäinen sydän vai kosmopoliittinen henki? *Sateenkaari-Suomi: seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa.* Toim. Kati Mustola & Johanna Pakkanen. Like, Helsinki 2007. 239-241.
- Peake, Rose-Marie & Hilpinen, Saara: Kuinka nähdä ja puhua seksuaalisuuden, sukupuolen ja suhteiden moninaisuudesta historiassa? Kaksi 1800-luvun esimerkkiä arkistosta. *Historiallinen Aikakauskirja* 121:3. 2022. 289–303. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202210057431>
- Pulkkinen, Tuija & Sorainen, Antu: *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen – poliittisen käsitteen historia.* Toim. Tuija Pulkkinen, Antu Sorainen. SKS, Helsinki 2011.
- Rahikainen, Agneta: *Edith – Runoilijan elämä ja myytti.* Schildts & Söderströms, Helsinki 2014.
- Rajala, Panu: *Unio Mystica – Mika Waltarin elämä ja teokset.* WSOY, Helsinki 2008.
- Rojola, Lea: Sukupuolieron lukeminen. Feministinen kirjallisuudentutkimus. *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta.* Toim. Marianne Liljeström. Vastapaino, Tampere 2004. 25–43.
- Rupp, J. Leila: Rakastavat naiset nykymaailmassa. *Rakkaus samaan sukupuoleen: homoseksuaalisuuden historia.* Alkuteos: Gay Life and Culture: A World History. Toim. Robert Aldrich. Suom. Veli-Pekka Ketola. Thames and Hudson Ltd, Lontoo 2006. 223–248.
- Sorainen, Antu: Siveellisyys ja seksuaalisuus Suomen rikousoikeustieteessä. *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen – poliittisen käsitteen historia.* Toim. Tuija Pulkkinen, Antu Sorainen. SKS, Helsinki 2011. 192–239.
- Stang, Alexandra: *Possibilities, silences: The publishing and reception of queer topics in Finland during the interwar years (and beyond).* Yleisen kirjallisuustieteen väitöskirja. Helsingin yliopisto 2015.
- Tamagne, Florence: Homoseksuaalinen aika, 1870–1940. *Rakkaus samaan sukupuoleen: homoseksuaalisuuden historia.* Alkuteos: Gay Life and Culture: A World History. Toim. Robert Aldrich. Suom. Veli-Pekka Ketola. Thames and Hudson Ltd, Lontoo 2006. 167–198.

- Tihinen, Juha.Heikki: Hurmaavat homot – Tulenkantajien ja muiden kuvauksia miesten homoseksuaalisuudesta. *Sateenkaari-Suomi: seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*. Toim. Kati Mustola & Johanna Pakkanen. Like, Helsinki 2007. 125–136.
- Ylivuori, Soile: Historiallinen analyysi ja sukupuoli. *Avaimia menneisyyteen: Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Toim. Mirkka Danielsbacka, Matti O. Hannikainen & Tuomas Tepora. Gaudeamus, Helsinki 2022. 20–38.
- Vuolajärvi, Niina: Rotu etnisten suhteiden tutkimuksessa. *Muokattu elämä – teknotiede, sukupuoli ja materiaalisuus*. Toim. Venla Oikkonen, Mianna Meskus, Sari Irni. Vastapaino, Tampere 2014. 264–301.

Sähköinen aineisto

- Hagman, Sandra: Homoseksuaalisuudesta langetettujen tuomioiden taustoja. Sateenkaarihistorian ystävät -sivuston verkkolehti 28.1.2021.
<https://sateenkaarihistoria.fi/homoseksuaalisuudesta-langetettujen-tuomioiden-taustoja/> [haettu 10.11.2025].
- Kielitoimiston sanakirja. Sähköinen aineisto. Hakusanat: elostella.
<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/elostella?searchMode=all> [Haettu 18.1.2026].
- Rosenfeld, Jordana: Dandy. *Encyclopedia Britannica*, 25.6.2025.
<https://www.britannica.com/topic/dandy> [Haettu 5.12.2025].